

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

ЗЕЛІНСЬКА-ЛЮБЧЕНКО К. О.

**Методичні рекомендації до практичних занять і виконання
самостійної роботи з навчальної дисципліни
«ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ЛОГОПЕДИЧНОЇ
РОБОТИ»
для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
зі спеціальності А6 Спеціальна освіта**

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» (протокол № 14 від 28 травня 2026 року)

Зелінська-Любченко К. О. Методичні рекомендації до практичних занять і виконання самостійної роботи з навчальної дисципліни «Організація та методика логопедичної роботи» для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня зі спеціальності А6 Спеціальна освіта: Одеса, Університет Ушинського, 2026, 59 с.

Рецензенти:

- Соколова Г. Б. – доктор психологічних наук, професор, директор навчально-наукового інституту фізичної культури, спорту та спеціальної освіти Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

- Стахова Л. Л. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри логопедії Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка.

Методичні рекомендації розроблено для допомоги здобувачам другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності А6 Спеціальна освіта. Подано анотацію дисципліни, плани практичних занять, завдання для самостійної роботи, рекомендовану літературу, вимоги до знань і вмінь здобувачів, набутих у процесі вивчення дисципліни.

ЗМІСТ

Опис навчальної дисципліни.....	4
АНОТАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	5
ПЛАНІ ЛЕКЦІЙНИХ ТА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ.....	8
Змістовий модуль 1. Методологічні основи організації логопедичної роботи в Україні	8
Змістовий модуль 2. Зміст та методи логопедичної роботи.....	22
Змістовий модуль 3. Методичне забезпечення логопедичного процесу.....	43
Критерії оцінювання за всіма видами контролю	53
Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання....	54
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	55

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, ОПП, спеціальність, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 6	Галузь знань А Освіта	Статус дисципліни	
		Обов'язкова	
Змістових модулів – 3	Спеціальність А6 Спеціальна освіта Спеціалізація А6-01 – Логопедія	Рік підготовки:	
		1-й	1-й
Семестр			
1-й		1-й	
2-й		2-й	
Лекції			
28 год.		10 год.	
Практичні, семінарські			
50 год.		12 год.	
Індивідуальне навчально-дослідне завдання «Есе»		Рівень вищої освіти: другий (магістерський)	Лабораторні
	-		-
	Індивідуальні завдання:		
	10		10
Загальна кількість годин – 180	Рівень вищої освіти: другий (магістерський)	Самостійна робота	
		92 год.	148 год.
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4 самостійної роботи студента – 5		Вид контролю: ЗАЛІК, ЕКЗАМЕН	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

- для денної форми навчання – 30 %: 70%;
- для заочної форми навчання – 10%: 90%.

АНОТАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Навчальна дисципліна «Організація та методика логопедичної роботи» є обов'язковою у підготовці здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня зі спеціальності А6 Спеціальна освіта.

Вивчення навчальної дисципліни «Організація та методика логопедичної роботи» передбачає розв'язання низки завдань професійної підготовки висококваліфікованих і конкурентоспроможних фахівців у галузі спеціальної освіти.

Курс тісно пов'язаний із вивченням найбільш складних аспектів методики викладання логопедичної проблематики та має чітку професійну спрямованість підготовки майбутніх фахівців, які зорієнтовані на роботу із дошкільниками, учнями початкових класів, підлітками та дорослими із порушеннями мовлення.

Мета курсу полягає в розширенні та систематизації професійних компетентностей здобувачів з проблем організації та змісту логопедичної допомоги дітям і дорослим в Україні, диференційної діагностики мовленнєвих порушень осіб із мовленнєвими порушеннями.

Передумови для вивчення дисципліни: опанування навчальними дисциплінами «Вступ до спеціальності «Спеціальна освіта»», «Мовленнєві та сенсорні системи», «Логопедія», «Психолого-педагогічна діагностика дітей з особливими потребами», «Неврологічні основи логопедії».

Очікувані програмні результати навчання.

ПРН 3. Розробляти та впроваджувати інноваційні методики і технології корекційно-розвивальної роботи з особами з особливими освітніми потребами, генерувати нові ідеї для удосконалення навчання, виховання, розвитку та соціалізації цих осіб.

ПРН 5. Аргументувати, планувати та надавати психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги (допомогу) відповідно до рівня функціонування, обмеження життєдіяльності та розвитку дитини з особливими освітніми потребами, забезпечувати ефективність власних дій.

ПРН 12. Організовувати та здійснювати методичний супровід процесу навчання, виховання й розвитку дітей з особливими освітніми потребами в умовах спеціальних закладів освіти та інклюзивного освітнього середовища..

ПРН 15. Впроваджувати в практику логопедичної роботи сучасні прийоми та методи корекційного впливу, що ґрунтуються на розумінні сутності взаємозв'язку розвитку мовлення й моторики у дітей з мовленнєвою патологією та впливу розвитку координаційних здібностей на корекцію мовленнєвих порушень.

Очікувані результати вивчення дисципліни

знати:

- нормативно-правову базу, відповідно до якої в Україні здійснюється організація логопедичної допомоги дітям із мовленнєвими порушеннями, регламентується і контролюється робота логопеда в освітніх та медичних закладах;

- принципи, завдання, особливості планування та організації логопедичної роботи з дітьми в різних закладах по лінії МОН, МОЗ та Міністерства соціальної політики;

- вимоги щодо організації логопедичного кабінету, ведення логопедичної документації, виконання професійних обов'язків логопеда.

уміти:

- планувати та організовувати логопедичну допомогу з дітьми та дорослими, що мають порушення мовлення;

- організовувати та здійснювати профілактичну, консультативну, корекційно-розвивальну, реабілітаційну та навчально-виховну роботу щодо порушень мовлення;

- застосовувати отримані знання та вміння на практиці у ході здійснення професійної діяльності.

У наслідок досягнення результатів навчання здобувачі вищої освіти у контексті змісту навчальної дисципліни мають опанувати такі компетентності:

Загальні компетентності:

ЗК-1. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

ЗК-4. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так письмово.

ЗК-6. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

ЗК-8. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.

ЗК-9. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності:

СК-3. Здатність здійснювати діагностико-аналітичну, корекційно-розвивальну, консультативну діяльність з урахуванням особливих освітніх потреб здобувачів.

СК-5. Здатність приймати ефективні рішення у складних і непередбачуваних умовах, адаптуватися до нових ситуацій професійної діяльності.

СК-6. Здатність оцінювати межі власної фахової компетентності, приймати рішення та продовжувати навчання та/або підвищення професійної кваліфікації відповідно до наявних потребі запитів.

СК-7. Здатність до організації освітнього процесу у спеціальних закладах дошкільної і загальної середньої освіти з використанням сучасних засобів, методів, прийомів, технологій.

СК-8. Здатність до організації процесу навчання, виховання й розвитку дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища.

СК-9. Здатність до організації безпечного здоров'язбережувального освітнього середовища, у тому числі інклюзивного освітнього середовища.

СК-12. Здатність вибудувувати власний алгоритм корекційно-реабілітаційної логопедичної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

СК-13. Здатність впроваджувати експериментальні методики корекції мовленнєвих порушень у дітей за допомогою розвитку в них координаційних здібностей.

Опановуючи зміст навчальної дисципліни здобувач повинен дотримуватися принципів академічної доброчесності:

– самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання, атестації (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);

– посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;

– дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;

– надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.

ПЛАН ЛЕКЦІЙНИХ ТА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Змістовий модуль I.

Методологічні основи організації логопедичної роботи в Україні

Тема 1. Методологічні основи професійної підготовки логопедів.

Лекційне заняття №1 (2 години)

План

1. Методологічні підходи до професійної підготовки логопедів.
2. Зміст та принципи реалізації системного підходу в системі професійної підготовки логопедів.
3. Компетентнісний підхід у системі професійної підготовки логопедів.
4. Особистісно-орієнтований підхід у системі професійної підготовки логопедів.
5. Діяльнісний підхід у системі професійної підготовки логопедів.
6. Принципи організації якості підготовки логопеда.

Теоретичний блок. Сучасна система професійної підготовки логопедів в Україні переживає етап кардинальних змін. Це зумовлено:

1. Інтеграцією в європейський освітній простір та вимогами Болонського процесу.
2. Реформуванням системи освіти (введення нових державних стандартів, орієнтація на структуру Європейської освіти).
3. Розвитком інклюзії, що вимагає підготовки фахівця нового типу — творчого, гнучкого, здатного до неперервного самовдосконалення та роботи в мультидисциплінарній команді.

Методологія підготовки логопеда розглядається як учення про організацію професійної діяльності. Провідними підходами є:

1. Системний підхід. Розглядає підготовку логопеда як складну, динамічну та самоорганізовану систему. Аналіз педагогічного об'єкта відбувається через вивчення внутрішніх зв'язків між елементами та зовнішніх відносин із середовищем.

Принципи системного підходу:

- Цілісність: властивості системи не зводяться до суми властивостей її елементів.
- Структурність: опис через зв'язки між компонентами.
- Ієрархічність: взаємозв'язок системи підготовки з вищою системою освіти та нижчими елементами (конкретними дисциплінами).
- Історизм: розгляд системи в її розвитку та динаміці.

2. Компетентнісний підхід. Стратегічний напрям, що орієнтує освіту на результат. Акцент підходу ставиться не на сумі знань (інформованості), а на здатності застосовувати їх у професійних ситуаціях.

Ключові дефініції компетентнісного підходу:

- Компетенція: відчужена, наперед задана соціальна вимога до

освітньої підготовки.

- **Компетентність:** індивідуальна характеристика, здатність особистості успішно діяти, яка поєднує знання, вміння, цінності та досвід.

3. Особистісно-орієнтований підхід. Розглядає студента як суб'єкта освітнього процесу, а не об'єкт впливу. Передбачає введення педагогіки співробітництва, поваги до унікальності особистості, створення умов для саморозвитку задатків і творчого потенціалу. Характеристиками такого підходу є діалог, рефлексія, суб'єктність.

4. Діяльнісний підхід. Діяльність є основою та головною умовою розвитку особистості. Передбачає організацію творчої праці, навчання через вирішення професійних завдань, моделювання майбутньої діяльності під час навчання.

Підготовка логопеда до інноваційної діяльності в умовах інклюзії проходить три етапи:

1. **Змістовий.** Оновлення програм, впровадження курсів з інклюзивної освіти, розробка електронних навчальних курсів для самостійної роботи.

2. **Технологічний.** Використання активних методів навчання (тренінги, кейс-методи), реалізація особистісно-орієнтованого підходу.

3. **Оцінювальний.** Розробка діагностики компетенцій (критеріїв та інструментів), моніторинг динаміки професійного зростання студента.

Для ефективного функціонування системи підготовки необхідне дотримання низки **принципів:**

1. **Принцип гуманістичних цінностей.** Повага до прав людини, рівність можливостей, підтримка незалежно від психофізичного статусу.

2. **Принцип демократичності.** Рівні умови для творчої самореалізації кожного студента.

3. **Принцип особистісної зорієнтованості.** Розвиток індивідуальних якостей (гнучкість, критичне мислення, відповідальність).

4. **Принцип науковості.** Обґрунтованість підходів, моніторинг результатів, незалежна експертиза інновацій.

5. **Принцип інтегративності.** Поєднання психологічних, педагогічних, медичних знань.

6. **Принцип контекстного навчання.** Максимальне наближення навчання до реальної професійної діяльності та життя.

7. **Принцип соціального партнерства.** Взаємодія між різними відомствами та службами для комплексної підтримки осіб з порушеннями мовлення.

Практичне заняття № 1 (2 години)

Семінар: «Методологічні основи професійної підготовки логопедів».

Питання для обговорення:

1. Висвітлити методологічні підходи до професійної підготовки логопедів.

2. Окреслити зміст та принципи реалізації системного підходу в системі професійної підготовки логопедів.

3. Охарактеризувати компетентісний підхід у системі професійної підготовки логопедів.

4. Охарактеризувати особистісно-орієнтований підхід у системі професійної підготовки логопедів.

5. Охарактеризувати діяльнісний підхід у системі професійної підготовки логопедів.

6. Висвітлити принципи організації якості підготовки логопеда.

Завдання для самостійної роботи

1. Оформити схему Методологічні підходи до професійної підготовки логопедів (*індивідуальна робота студентів*).

Рекомендована література:

Основна [3], [10].

Додаткова [8], [13], [25].

Тема 2. Структурні компоненти професійної підготовки вчителів-логопедів.

Лекційне заняття №2 (2 години)

План

1. Професійна компетентність учителя-логопеда.
2. Деонтологічний аспект діяльності логопеда.
3. Посадові обов'язки вчителя-логопеда.
4. Кваліфікаційні вимоги до категорій учителя-логопеда.
5. Посадові обов'язки асистента вчителя-логопеда.
6. Кваліфікаційні вимоги до категорій асистента вчителя-логопеда.

Теоретичний блок. Професійна компетентність – це не просто сума знань, а інтегративна якість фахівця. Вона визначає готовність максимально ефективно здійснювати діагностику, корекційно-розвивальну роботу та особистісний розвиток осіб з порушеннями мовлення.

Деталізовані компоненти:

- Предметно-методична. Глибоке знання логопедії, анатомо-фізіологічних основ мовлення, психолінгвістики. Це вміння розробляти індивідуальні освітні траєкторії для дітей з різними нозологіями.

- Діагностична. Вміння не лише виявити порушення, а й встановити його механізм (наприклад, диференціювати фонетико-фонематичне недорозвинення від сенсорної алалії). Це передбачає професійну роботу з анамнезом та бесіди з батьками.

- Психологічна. Здатність створювати емоційно сприятливе середовище, враховувати психофізіологічні особливості дитини, працювати з підвищеною тривожністю чи негативізмом клієнта.

- Мовно-комунікативна. Логопед є взірцем мовлення. Це вміння перекладати складну термінологію на зрозумілу батькам мову та перетворювати корекцію на цікаву для дитини діяльність.

- Особистісно-моральна. Фундамент роботи – терпіння, емпатія, толерантність та висока моральна позиція, що слугує прикладом.

Деонтологія (від грец. *deontos* – належне) – це наука про професійний обов’язок та етичні норми. Для логопеда це не просто правила, а основа якісної професійної діяльності.

Ключові деонтологічні критерії:

- Професійна відповідальність. Логопед несе відповідальність не лише за результати роботи, а й за конфіденційність діагнозу та методів корекції.

- Професійна взаємодія. Створення атмосфери взаємоповаги у мультидисциплінарній команді (логопед-психолог-вихователь-лікар).

- Дотримання прав дитини. Суворе дотримання норм Конвенції про права дитини та Закону України «Про освіту», захист гідності дитини.

Професіоналізм логопеда визначається чітким співвідношенням теоретичних знань та практичних вмінь.

Логопед зобов’язаний ВМІТИ:

1. Проектувати: розробляти індивідуальні програми, обирати оптимальну стратегію корекції.

2. Діагностувати: проводити обстеження та фіксувати динаміку розвитку в документації.

3. Корегувати: проводити заняття, застосовуючи інноваційні технології.

4. Комунікувати: консультувати батьків, надавати їм методичну підтримку.

Логопед зобов’язаний ЗНАТИ:

- Нормативно-правову базу. Закони України, накази МОН, що регулюють спеціальну освіту.

- Теоретичні основи. Фундаментальні та сучасні досягнення логопедії та дефектології.

Система атестації передбачає підвищення рівня майстерності та відповідальності.

Вчитель-логопед вищої категорії повинен мати вищу освіту зі спеціальності «Спеціальна освіта. Логопедія» (магістр, спеціаліст); високий рівень професіоналізму, ініціативності, творчості; стаж педагогічної роботи з дітьми, які мають порушення у мовленнєвому розвитку, не менше 8 років; володіти ефективними формами, методами організації навчально-виховної роботи; моральними якостями, гідними наслідування.

Вчитель-логопед першої категорії повинен мати вищу освіту зі спеціальності «Спеціальна освіта. Логопедія» (магістр, спеціаліст); високу професійність, загальнопедагогічну компетентність; стаж педагогічної роботи з дітьми з порушеннями у мовленнєвому розвитку не менше 5 років; володіти

ефективними формами, методами організації навчально-виховної роботи; моральними якостями, гідними наслідування.

Вчитель-логопед другої категорії повинен: мати вищу освіту, як правило, зі спеціальності «Спеціальна освіта. Логопедія» (магістр, спеціаліст); достатній професіоналізм; стаж педагогічної роботи з дітьми з порушеннями у мовленнєвому розвитку не менше 3 років; володіти сучасними формами, методами організації навчально-виховної роботи; моральними якостями, гідними наслідування.

Вчитель-логопед без кваліфікаційної категорії повинен мати повну вищу освіту відповідного напрямку підготовки (магістр, спеціаліст) без вимог до стажу роботи.

Педагогічне звання «старший учитель» може бути присвоєне педагогічним працівникам, які мають кваліфікаційні категорії «спеціаліст вищої категорії» або «спеціаліст першої категорії» та досягли високого професіоналізму в роботі, систематично використовують педагогічний досвід, є наставниками педагогічних працівників-початківців.

Педагогічні звання присвоюються безстроково.

Асистент-логопеда – це фахівець з базовою або неповною вищою освітою (бакалавр/молодший спеціаліст), який працює під безпосереднім керівництвом логопеда.

Основні функції асистента-логопеда:

- Участь у плануванні. Разом з логопедом визначає методи роботи.
- Технічна підтримка. Проведення підгрупових занять за планом логопеда.
- Взаємодія. Робота з родинами дітей, ведення поточної документації.

Кваліфікація асистента-логопеда:

- Перша категорія: диплом бакалавра/молодшого спеціаліста, стаж від 1 року.
- Друга категорія: диплом бакалавра/молодшого спеціаліста, стаж не обов'язковий.

Практичне заняття № 2 (4 години)

Тренінг: «Структурні компоненти професійної підготовки вчителів-логопедів».

Питання для обговорення:

1. Сформувати визначення поняття «професійна компетентність учителя-логопеда».
2. Висвітлити деонтологічний аспект діяльності логопеда.
3. Окреслити посадові обов'язки вчителя-логопеда.
4. Окреслити кваліфікаційні вимоги до категорій учителя-логопеда.
5. Окреслити посадові обов'язки асистента вчителя-логопеда.
6. Окреслити кваліфікаційні вимоги до категорій асистента вчителя-логопеда.

Завдання для самостійної роботи:

1. Скласти таблицю «Професійна компетентність логопеда» (робота виконується у групах по 3 – 4 студенти)
2. Написати есе-роздум на тему: «Чому важливо бути справжнім фахівцем своєї справи в логопедії?»

Рекомендована література:

Основна [2].

Додаткова [6], [16], [20].

Тема 3. Законодавчо-правова база організації логопедичної допомоги дітям з порушеннями мовлення.

Лекційне заняття №3 (2 години)**План**

1. Нормативно-правові документи про дитинство.
2. Нормативно-правові документи про освіту дітей.
3. Нормативно-правові документи про дітей з особливими освітніми потребами.

Теоретичний блок. Нормативно-правові документи, що регулюють дитинство, включають міжнародні акти, такі як Конвенція ООН про права дитини, та національне законодавство України. До останнього належать Конституція України, Сімейний кодекс України, Закон України «Про охорону дитинства», а також спеціальні закони, що стосуються освіти, соціального захисту, оздоровлення та протидії насильству.

Законодавство у цій сфері базується на принципі найкращих інтересів дитини та охоплює два рівні:

- **Міжнародний рівень:**

- Конвенція ООН про права дитини. Основний документ, що визначає дитину як суб'єкта права та гарантує її цивільні, соціальні та культурні права.
- Конвенція МОП № 182. Заборона найгірших форм дитячої праці.

- **Національний рівень (Україна):**

- Конституція України. Фундамент, що проголошує рівність дітей.
- Сімейний кодекс України. Регулює права батьків та дітей у родині.
- Закон України «Про охорону дитинства». Ключовий закон, що визначає систему заходів для забезпечення всебічного розвитку дитини.

Для фахівця (логопеда) принципово важливими є наступні терміни:

- **Дитина:** Особа віком до 18 років.
- **Охорона дитинства:** Державна система заходів для забезпечення розвитку та захисту прав дитини.
- **Дитина з інвалідністю:** Особа зі стійким розладом функцій організму, що потребує додаткової соціальної допомоги.

- **Забезпечення найкращих інтересів дитини:** Дії, спрямовані на задоволення потреб відповідно до віку, здоров'я та особливостей розвитку (що є базою для інклюзії).

- **Булінг (цькування):** Насильство у колективі, що порушує права дитини та перешкоджає навчанню.

Матеріали закону виділяють права, які безпосередньо корелюють із роботою вчителя-логопеда:

1. Право на охорону здоров'я (ст. 6). Безоплатна медична та кваліфікована допомога.

2. Право на освіту (ст. 19). Доступність і безоплатність освіти в державних закладах. Для дітей з особливими освітніми потребами (ООП) це включає право на навчання в інклюзивних класах.

3. Право на вільне висловлення думки та отримання інформації (ст. 9). Свобода розшукувати та поширювати інформацію у формах, доступних дитині (що важливо при порушеннях комунікації).

4. Захист від насильства (ст. 10). Логопед, як працівник закладу освіти, зобов'язаний створювати середовище, вільне від жорстокого поводження та цькування.

Організаційні аспекти та обов'язки:

- Спільна відповідальність. Держава (КМУ, Верховна Рада) формує політику, а батьки несуть однакову відповідальність за виховання та розвиток (ст. 12).

- Соціальні гарантії. Передбачено безкоштовне харчування для дітей-сиріт та дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються у спеціальних та інклюзивних класах (ст. 5).

- Вимоги до працівників освіти. Всі фахівці, що контактують з дітьми (в т.ч. логопеди), мають бути ознайомлені з механізмами захисту дітей від насильства.

Робота фахівця-логопеда регламентується не лише педагогічними нормами, а й широким колом законів, що захищають здоров'я, гідність та право на розвиток дитини в інклюзивному середовищі.

Практичне заняття № 3 (4 години)

Вирішення практичних завдань: «Законодавчо-правова база організації логопедичної допомоги дітям з порушеннями мовлення».

Питання для обговорення:

1. Назвати основні нормативно-правові документи про дитинство.
2. Висвітлити зміст основних нормативно-правових документів про освіту дітей.

3. Висвітлити зміст основних нормативно-правових документів про дітей з особливими освітніми потребами.

Завдання для самостійної роботи:

1. Скласти гугл-таблицю з посиланнями на нормативні документи щодо осіб із ООП (робота виконується у групах по 3 – 4 студенти).

2. Скласти таблицю закордонного та вітчизняного врегулювання нормативної бази у сфері інклюзивної освіти (*індивідуальна робота студента*).

Рекомендована література:

Основна [10].

Додаткова [6], [10], [11].

Тема 4. Організація логопедичної допомоги дітям дошкільного віку в Україні.

Лекційне заняття №4 (2 години)

План

1. Система спеціальних закладів для організації логопедичної допомоги.
2. Контингент та особливості роботи логопеда в закладах для осіб із мовленнєвими порушеннями.
3. Документація логопеда.

Теоретичний блок. Логопедична допомога в Україні – це міжвідомча система, що координується трьома ключовими структурами:

1. Міністерство освіти і науки (МОН): логопункти, дитсадки, школи, інклюзивно-ресурсні центри (ІРЦ).
2. Міністерство охорони здоров'я (МОЗ): дитячі поліклініки, лікарні, реабілітаційні центри.
3. Міністерство соціальної політики (МСП): територіальні центри, заклади для осіб у складних життєвих обставинах.

Вимоги до фахівця (Професійний стандарт 2024):

- Освіта: Спеціальність 016 «Спеціальна освіта (Логопедія)». Рівні: бакалавр (6 рівень НРК) або магістр (7 рівень НРК).
- Підвищення кваліфікації: Мінімум 150 годин за 5 років. Перехід на вищі посади можливий лише за наявності магістерського рівня.

Мережа закладів та умови надання допомоги:

1. Система освіти та ІРЦ

- Логопедична допомога надається дітям від 2 до 18 років.
- Логопедичні пункти: Створюються при школах та дитсадках. Зарахування проводиться у вересні та травні, але прийом можливий протягом року за наявності місць.
- ІРЦ (Інклюзивно-ресурсні центри): Проводять комплексну оцінку мовлення та надають корекційні послуги дітям, які не отримують їх за місцем навчання.
- Спеціалізовані групи: Для дітей 4–5 років із тяжкими порушеннями мовлення (ТПМ).

2. Система охорони здоров'я та соцзахисту

– Поліклініки: допомога при порушеннях звуковимови. Шлях пацієнта: Сімейний лікар → Направлення → Логопед.

– Допомога дорослим: приватні кабінети, нейрореабілітаційні відділення (після інсультів, травм), онлайн-платформи.

– Соцзахист: допомога вразливим категоріям (діти з інвалідністю, сироти, сім'ї в СЖО) за місцем проживання.

Контингент та наповнюваність груп:

– Діти: Функціональні порушення, ТПМ, складні порушення розвитку, розлади аутичного спектра (РАС).

– Дорослі:

• Набуті розлади: Афазія (втрата мови), дизартрія (порушення вимови), дисфагія (проблеми з ковтанням).

• Фоніатрія: Втрата голосу через профнавантаження або хвороби.

• Темпо-ритмічні розлади: Заїкання.

• Залишкові явища: Неусунена дислалія або ринолалія (гутнявість).

Норми наповнюваності:

• Спеціальні групи/класи: до 12 осіб.

• Складні порушення (IV-V рівень підтримки): до 6 осіб.

• Окремі корекційні групи: до 10 осіб.

Уся ділова документація ведеться виключно державною мовою.

Класифікація документально-матеріальної бази:

1. Нормативно-правова: Конституція, закони «Про освіту», Положення про логопункти, накази МОН/МОЗ.

2. Організаційно-планувальна:

• Графік роботи та річний план.

• Перспективний план (на групу) та плани-конспекти занять.

• План самоосвіти та взаємодії з іншими фахівцями (психологами, вчителями).

3. Обліково-звітна (Ділова):

• Книга обліку (руху) дітей: реєстрація всіх обстежених.

• Карта мовленнєвого розвитку: головний документ з анамнезом та результатами діагностики.

• ІПР (Індивідуальна програма розвитку) для дітей на інклюзії.

• Журнали відвідування занять та обліку консультацій батьків.

• Аналітичний звіт (підсумок роботи за рік).

4. Додаткова: зошити домашніх завдань, паспорт логопедичного кабінету тощо.

Практичне заняття № 4 (4 години)

Дискусія: «Організація логопедичної допомоги дітям дошкільного віку в Україні».

Питання для обговорення:

1. Охарактеризувати систему спеціальних закладів для організації логопедичної допомоги.

2. Окреслити контингент та особливості роботи логопеда в закладах для осіб із мовленнєвими порушеннями.

3. Охарактеризувати основну документацію логопеда.

Завдання для самостійної роботи:

1. Оформити таблицю «Система спеціальних закладів для організації логопедичної допомоги» (*індивідуальна робота студента*).

2. Заповнити катру мовленнєвого розвитку дитини (діагноз на вибір) (*індивідуальна робота студента*).

Рекомендована література:

Основна [7], [10].

Додаткова [7], [17], [22].

Тема 5. Методичний супровід процесу навчання, виховання й розвитку дітей із особливими освітніми потребами в умовах закладів освіти та інклюзивного освітнього середовища.

Лекційне заняття №5 (2 години)

План

1. Права вчителя-логопеда.
2. Відповідальність вчителя-логопеда.
3. Вимоги до знань вчителя-логопеда.
4. Організація логопедичних занять (уроків).
5. Особливості організації логопедичної роботи в закладі загальної середньої освіти.
6. Особливості організації логопедичної роботи в ІРЦ.

Теоретичний блок. Правовий статус та обов'язки вчителя-логопеда містить наступні складові:

- Логопед призначається директором закладу. Працює за тарифікацією, бере участь у планових заходах та педрадах.

- У канікули залучається до методичної роботи. Має право викладати спецкурси або інші предмети (після відповідної підготовки).

- Має бути обізнаний із нормативною базою: Конституція України, Закони «Про освіту» та «Про повну загальну середню освіту», Положення про логопункти, Конвенція про права дитини.

- Має дотримуватися педагогічної етики, захищає дітей від насильства та булінгу, відповідає за охорону життя і здоров'я вихованців.

Завдання вчителя-логопеда:

- діагностика та планування: вивчення динаміки розвитку, проектування шляхів корекції, реабілітації та соціалізації;

- корекція: проведення занять із дітьми, що мають порушення мовлення, фізичного чи розумового розвитку;
- консультування: робота з батьками та колегами;
- звітність: ведення документації та утримання кабінету (обладнання, наочність).

Права вчителя-логопеда:

- свобода вибору форм і методів навчання.;
- підвищення кваліфікації, участь у науково-дослідній роботі;
- захист професійної честі та гідності.

Логопедичний вплив – це комплекс засобів:

- навчання: засвоєння знань та мовленнєвих навичок;
- виховання: розвиток особистості;
- корекція: виправлення мовленнєвих порушень;
- компенсація: заміна втрачених функцій збереженими;
- адаптація та профілактика: пристосування до соціуму та попередження порушень.

Методи роботи вчителя-логопеда:

- наочні;
- практичні;
- словесні.

Ключові вправи: артикуляційна та дихальна гімнастики, постановка звуків, розвиток фонематичного слуху та зв'язного мовлення.

Організація логорпедичних занять (уроків) фахівцем-логопедом передбачає проведення наступних видів занять:

- індивідуальних (20 хв): корекція звуковимови, дихання, моторики;
- підгрупових та фронтальних (35-45 хв): формування лексики, граматики та фонетико-фонематичних процесів.

Вимоги до заняття:

- чітка мета, емоційний фон, використання яскравої наочності;
- взаємодія «обличчям до обличчя» для стимуляції комунікації;
- оцінювання: здійснюється виключно позитивне оцінювання для підтримки мотивації. Домашні завдання зазвичай не задаються (крім вправ у зошитах для звуковимови).

Логопедична допомога в інклюзивно-ресурсних центрах (ІРЦ).

Інклюзивно-ресурсні центри є ключовою ланкою в системі освіти, що забезпечують корекційний супровід дітей, які не мають доступу до логопеда безпосередньо у своєму закладі освіти.

Цільова аудиторія: діти віком від 2 до 18 років з особливими освітніми потребами (ООП), зокрема ті, хто перебуває на педагогічному патронажі.

В ІРЦ не обслуговується діти, які вже отримують логопедичні послуги за місцем навчання (у спеціальних класах, школах-інтернатах, НРЦ, логопунктах або садках компенсуючого типу).

На одну ставку вчителя-логопеда ІРЦ передбачено таку кількість вихованців:

- 25–30 дітей із загальними порушеннями мовлення;
- 15–20 дітей із тяжкими порушеннями мовлення (ТПМ);
- 15 дітей дошкільного віку з ФФНМ;
- 12 дітей дошкільного віку з ТПМ.

Діяльність логопеда ІРЦ охоплює п'ять основних напрямів:

1. Діагностика: комплексна оцінка рівня вербального та невербального мовлення, аналіз структури порушень та вищих психічних функцій.
2. Корекція: проведення індивідуальних та групових занять в ІРЦ, закладах освіти або за місцем проживання дитини.
3. Проектування: участь у розробці та коригуванні Індивідуальної програми розвитку (ІПР).
4. Консультування: надання рекомендацій батькам та педагогам щодо виконання висновків центру.
5. Просвітництво: організація семінарів, тренінгів та майстер-класів для освітян громади.

Усі дані про динаміку розвитку дитини фіксуються в індивідуальній мовленнєвій картці. Результати діагностики стають основою для офіційного Висновку про комплексну оцінку, який визначає подальшу стратегію навчання дитини.

Робоче місце логопеда в ІРЦ має відповідати державним санітарним нормам та міжнародним стандартам. Кабінет забезпечується сучасним обладнанням та дидактичними матеріалами згідно з переліками, затвердженими МОН України.

Практичне заняття № 5 (4 години)

Вирішення практичних завдань: «Методичний супровід процесу навчання, виховання й розвитку дітей з особливими освітніми потребами в умовах закладів освіти та інклюзивного освітнього середовища».

Питання для обговорення:

1. Визначити права вчителя-логопеда.
2. Охарактеризувати відповідальність вчителя-логопеда.
3. Визначити вимоги до знань вчителя-логопеда.
4. Висвітлити особливості організації логопедичних занять (уроків).
5. Висвітлити особливості організації логопедичної роботи в закладі загальної середньої освіти.
6. Висвітлити особливості організації логопедичної роботи в ІРЦ.

Завдання для самостійної роботи:

2. Скласти перелік неприпустимих дій та вчинків логопеда «Табу для логопеда» (*індивідуальна робота студента*).
1. Висвітлити взаємозв'язок роботи фахівців ЗДО, ЗЗСО та ІРЦ (*індивідуальна робота студента*).

Рекомендована література:

Основна [4], [8].

Додаткова [11], [16].

Тема 6. Особливості організації роботи логопеда лікувально-профілактичних закладів та закладів системи соціального захисту.

Лекційне заняття №6 (2 години)

План

1. Загальні положення.
2. Особливості роботи логопеда лікувально-профілактичних закладів та закладів системи соціального захисту.
3. Особливості проведення логопедичних занять.
4. Профілактична робота.
5. Диспансеризація.
6. Орієнтовний план роботи логопеда на навчальний рік.

Теоретичний блок. Дитяча поліклініка – основна установа МОЗ, що надає амбулаторну допомогу дітям та підліткам (0–18 років). Посаду логопеда обіймає фахівець із вищою освітою за спеціальністю «Спеціальна освіта (Логопедія)».

Компетенції логопеда закладу МОЗ: діагностика мовлення та нейропсихологічне обстеження вищих психічних функцій (ВПФ). Логопед підпорядковується головному лікарю закладу та керується нормами МОЗ та МОН.

Навантаження: 18 робочих годин на тиждень (на 1 ставку).

Розподіл часу:

- Первинний прийом – 4 год/тиждень.
- Корекційні та консультативні заняття – 10 год/тиждень.
- Профілактичні огляди – 4 год/тиждень.
- Норма прийому: 12 осіб за робочий день.
- Позаграфікова робота: Оформлення документації, підготовка посібників, робота з батьками.

Логопед обстежує дитину, збирає анамнез і складає індивідуальну програму реабілітації (спільно з лікарем).

Обов'язки логопеда закладу МОЗ:

1. Проведення логопедичних занять. Форми занять: індивідуальні та підгрупові.

2. Консультування: навчання батьків прийомам роботи вдома (особливо для дітей до 3-х років).

3. Ведення документації: амбулаторних карток, логопедичних карток, журналів обліку та написання етапних епікризів (кожні 10–12 днів).

4. Профілактика та диспансеризація:

5. Масові огляди: обов'язкове обстеження дітей 4–5 років та 6-річок (для медичної форми до школи).

6. Диспансерний облік: систематичне спостереження за дітьми з тяжкими порушеннями мовлення (ТПМ), а також контроль після виписки зі спеціальних закладів.

7. Просвітництво: бесіди з медиками, батьками, вихователями; ведення сторінок на сайті установи.

Логопедичні заняття проводяться підгрупами та індивідуально. Разом об'єднуються діти з однаковими мовленнєвими порушеннями (дислалія, дизартрія, ринолалія, заїкання, недорозвинення мовлення), за віковим принципом (діти дошкільного віку, учні молодшого шкільного віку), а також з урахуванням рівня мовленнєвого розвитку дітей.

Наповнюваність дітей у групах, орієнтовна тривалість занять з ними і норми прийому визначаються наступним чином: дітей з однорідною неправильною звуковимовою слід поєднувати в групи по 5-6 осіб, тривалість занять з ними – 45 хв.

Діти, які страждають на дизартрію, об'єднуються в групи по 4-5 осіб, тривалість занять – 45 хв. Діти з ринолалією – по 2-4 учня, тривалість занять – 40-45 хв. Діти із ЗНМ без зниження інтелекту об'єднуються в групи по 3-4 особи, тривалість заняття – 40-60 хвилин. Із заїкуватими дітьми дошкільного віку і молодшими школярами проводять заняття у групах по 4-6 осіб протягом 45-60 хвилин. Діти, які страждають на тяжкі розлади мовлення, потребують лише індивідуальних занять. Кожній дитині необхідно приділяти не менше 20-30 хвилин.

Щоб діти не втомлювалися, рекомендується урізноманітнювати роботу.

Заняття з кожною групою слід проводити не менше, ніж 2 рази на тиждень. За свій робочий день логопед повинен прийняти 12 осіб відповідно до норми, затвердженої Положенням про дитячий логопедичний кабінет.

Логопеди МОЗ зобов'язані брати участь у роботі методоб'єднань для обміну досвідом та підвищення кваліфікації (не рідше 1 разу на 5 років).

Розширені форми допомоги: відділення відновлювального лікування, денні стаціонари при поліклініках, Центри медико-соціальної реабілітації (мультидисциплінарні команди: логопед, психолог, невролог).

Практичне заняття № 6 (4 години)

Тренінг: «Особливості організації роботи логопеда лікувально-профілактичних закладів та закладів системи соціального захисту».

Питання для обговорення:

1. Висвітлити загальні положення організації роботи логопеда.
2. Охарактеризувати особливості роботи логопеда лікувально-профілактичних закладів та закладів системи соціального захисту.
3. Охарактеризувати особливості проведення логопедичних занять.
4. Висвітлити суть профілактичної роботи логопеда.
5. Окреслити поняття «диспансеризація».
6. Висвітлити орієнтовний план роботи логопеда на навчальний рік.

Завдання для самостійної роботи:

1. Оформити таблицю порівняльної характеристики особливостей роботи логопеда закладів освіти, лікувально-профілактичних закладів та закладів системи соціального захисту (робота виконується у мікрогрупах по 2 – 3 студенти).

2. Висвітлити взаємозв'язок логопеда закладу МОЗ та ССЗ з іншими фахівцями (індивідуальна робота студента).

Рекомендована література:

Основна [9], [11], [13].

Додаткова [5].

Змістовий модуль 2.**Зміст та методи логопедичної роботи.**

Тема 7. Науково-методичні засади планування та надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг у логопедичній роботі з дітьми.

Лекційне заняття №7 (2 години)**План**

1. Принципи організації логопедичної роботи.
2. Методи, прийоми і засоби логопедичного впливу.
3. Форми організації логопедичної роботи.
4. Планування логопедичної роботи.

Теоретичний блок. Ефективність корекції ґрунтується на дев'яти фундаментальних принципах:

- Системність: робота над мовленням як цілісною системою (звуковимова, лексика, граматики, зв'язне мовлення).
- Комплексність: поєднання зусиль логопеда, медиків (невролог, психіатр, ЛОР) та психолога.
- Онтогенетичний принцип: врахування нормативних етапів розвитку дитини.
- Етіопатогенетичний принцип: врахування причин та механізмів порушення.
- Розвиток: орієнтація на «зону найближчого розвитку» та розвиток мислення й пам'яті.
- Обхідний шлях: створення нових зв'язків замість пошкоджених ділянок.
- Діяльнісний підхід: проведення корекції через гру, працю та навчання.
- Диференціація: індивідуалізація методів під кожну дитину.

- Поетапність: сувора послідовність від підготовки до диференціації звуків.

Логопедичний вплив реалізується через три групи методів:

1. Практичні: артикуляційні вправи, ігри, моделювання ситуацій.
2. Наочні: показ артикуляції, відео, сигнальні картки, схеми.
3. Словесні: пояснення, розповіді, казки.

Активні технології навчання:

- Мотиваційні: використання казкових героїв та ребусів.
- Ігрові: пісочна терапія, дидактичні ігри.
- Кінезіологічні: вправи на синхронізацію півкуль мозку для покращення пам'яті та уваги.
- ІКТ: мультимедійні презентації, що активізують зорову та слухову пам'ять.
- Рефлексія: методи «Дерево почуттів» або «Море радості» для оцінки емоційного стану дитини.

Основні форми організації логопедичної роботи:

- Індивідуальні заняття: Проводяться переважно на початкових етапах для постановки звуків, розвитку артикуляційної моторики та роботи з дітьми, які мають складні або індивідуальні мовленнєві порушення. Їхня тривалість зазвичай становить 15–20 хвилин.
- Підгрупові заняття: Організуються для 3–4 (або 5–6) дітей, які мають схожі мовленнєві вади (наприклад, порушення звуковимови). Це дозволяє закріплювати навички у спілкуванні з однолітками.
- Фронтальні (групові) заняття: Проводяться з усією групою (наприклад, у спеціальних логопедичних групах у ЗДО) для розвитку фонематичного сприймання, лексико-граматичних категорій та зв'язного мовлення. Тривалість залежить від віку (старша група – до 30 хв).

Додаткові форми роботи:

- Ігрова діяльність: Використання дидактичних, рухливих та народних ігор для закріплення навчального матеріалу.
- Консультативна робота: Взаємодія з батьками та вихователями для забезпечення наступності корекційного процесу.
- Логопедичні розваги/заняття: Заняття з використанням елементів театру (ляльковий, пальчиковий).

Ефективність корекційної роботи залежить від взаємодії логопеда, батьків та педагогів, а також комплексного використання цих форм.

Специфіка роботи при ЗНМ (Загальне недорозвинення мовлення) залежить від рівня порушення:

- I рівень: Стимуляція мовлення через емоції, музику та жести (мета – перші слова).
- II рівень: Робота над складовою структурою слова та активним словником за лексичними темами.
- III рівень: Розвиток зв'язного мовлення, засвоєння синонімів та абстрактних понять.

Структура діяльності включає шість обов'язкових блоків:

1. Організаційний: складання розкладів, наради, ведення документації.
2. Діагностичний: обстеження (вересень), моніторинг динаміки (січень, травень).
3. Командна робота: взаємодія з лікарями та участь у комплексній оцінці дитини.
4. Методичний: самоосвіта, курси підвищення кваліфікації, розробка рекомендацій.
5. Робота з батьками: індивідуальні консультації, залучення до виконання домашніх завдань.

6. Наступність: співпраця зі школою, садком та психологами закладу.

Етапи корекційної роботи з дітьми із ФФНМ

1. Підготовчий етап (Фундамент)

- Артикуляційна гімнастика: Розвиток рухливості органів мовлення (язика, губ).
- Мовленнєве дихання: Вправи на плавність та тривалість видиху.
- Дрібна моторика: Стимуляція зон кори головного мозку, що відповідають за мовлення.
- Розвиток слухової уваги: Вміння розрізняти немовленнєві звуки (шум, музичні інструменти тощо).

2. Розвиток фонематичних процесів (Ключовий етап ФФНМ)

- Фонематичне сприймання: Розрізнення звуків, схожих за артикуляцією чи звучанням (наприклад, [с]-[з], [ш]-[ж]).
- Звуковий аналіз та синтез: Вміння визначати місце звука в слові, кількість складів, виділяти перший/останній звук.

3. Корекція звуковимови

- Постановка звука: Механічне викликування звуку за допомогою спеціальних зондів або вправ.
- Автоматизація: Закріплення звуку в складах, словах, реченнях та зв'язному мовленні.
- Диференціація: Введення звуку в мовлення так, щоб дитина не плутала його з іншими (важливо для усунення замін).

Цей підхід дозволяє не просто «навчити вимовляти звук», а інтегрувати його в систему мовлення дитини, щоб вона могла використовувати його автоматично, не замислюючись.

Робота із заїканням – це завжди комплексний процес, який поєднує медичний, психологічний та власне педагогічний (логопедичний) аспекти. Оскільки заїкання часто має хвилеподібний характер, основна мета – навчити людину контролювати своє мовлення та зняти м'язову й емоційну напругу.

Ось орієнтовна схема роботи, яку можна адаптувати залежно від віку (дитина чи дорослий):

1. Підготовчий етап: Створення «бази»

Перш ніж працювати над звуками, потрібно підготувати тіло та дихання.

- Релаксація: Вправи на прогресивну м'язову релаксацію. Вчимося розрізняти стан напруги та розслаблення м'язів обличчя, шиї та плечового поясу.

- Розвиток мовленнєвого дихання: Формування тривалого, м'якого видиху. Важливо навчити людину робити добір повітря непомітно і вчасно.

- Голосові вправи: Робота над м'якістю голосоподачі, щоб уникнути «твердої атаки» звуку, яка часто провокує судоми.

2. Етап формування навичок плавного мовлення

Ми рухаємося від найпростіших форм мовлення до складних.

- Синхронізація мовлення з рухами: Наприклад, диригування пальцями або рукою в такт складу (метод візуальної підтримки темпу).

- Робота над темпо-ритмічною стороною: Використання метронома або ритмічного читання віршів.

- Пом'якшення приголосних на початку фрази: Техніка «ковзання» або м'якого входу в слово.

3. Етап поступового ускладнення мовленнєвих ситуацій

Це перехід від кабінетних умов до реального життя.

- Читання та переказ: Починаємо з коротких текстів, поступово збільшуючи обсяг.

- Діалогічне мовлення: Питання-відповідь у спокійному темпі.

- Мовленнєві тренінги (Екстерналізація): Вихід у «поле» – розмови з незнайомцями, телефонні дзвінки, виступи (для дорослих та підлітків).

4. Психотерапевтичний супровід та закріплення

- Подолання логофобії: Робота зі страхом мовлення та уникнення певних слів.

- Розвиток комунікативної впевненості: Формування позитивного ставлення до власного мовлення, навіть якщо трапляються поодинокі запінки.

План роботи логопедла на навчальний рік складається з наступних розділів:

1. Організаційна робота.

2. Діагностична робота.

3. Робота в команді супроводу.

4. Методична робота.

5. Робота з батьками.

6. Наступність в роботі (із шкільними психологами, вчителями)

початкової ланки, вчителями за індивідуальною формою навчання, логопедами та вихователями ЗДО).

1. Організаційна робота:

- удосконалення навичок аналітичної та прогностичної діяльності щодо допомоги особам із порушенням мовленнєвого розвитку;
- організація логопедичного супроводу дітей із мовленнєвими порушеннями, із особливими потребами та дітям з інвалідністю в умовах інклюзивного навчання;
- удосконалення форм корекційно-реабілітаційної роботи з учнями, які мають порушення мовлення.

2. Діагностична робота:

- виявлення порушень мовленнєвого розвитку, визначення причин мовленнєвих порушень, прогноз ймовірних труднощів в навчанні та вихованні;
- систематизація обліку та аналізу даних про кількість дітей, які потребують корекції мовленнєвого розвитку;
- відстеження динаміки мовленнєвого стану дітей.

3. Робота в команді супроводу:

- рання діагностика дітей із мовленнєвими порушеннями;
- здійснення психолого-логопедичного супроводу дітей із складними порушеннями розвитку;
- забезпечення взаємодії спеціалістів в команді супроводу.

4. Методична робота:

- розробка науково-методологічних засад супроводу інклюзивної освіти вчителями-логопедами;
- упровадження в практику інноваційних підходів корекційно-реабілітаційної діяльності в умовах інклюзивної системи навчання;
- поповнення вчителями-логопедами методичних наробок з питань подолання порушень усного та писемного мовлення.

5. Робота з батьками:

- удосконалення просвітницької роботи з батьками з питань мовленнєвого розвитку дітей, що мають порушення мовлення;
- залучення в процес корекційного навчання батьків дітей із мовленнєвими порушеннями;
- забезпечення своєчасної спеціалізованої допомоги дітям з психофізичними особливостями.

6. Наступність у роботі:

- дотримання умов взаємодій учасників, що реалізують корекційну програму розвитку дитини із мовленнєвими порушеннями;

- забезпечення спеціалізованого супроводу навчання і виховання дітей із мовленнєвими порушеннями;
- підвищення професійної компетентності педагогів в питаннях навчання дітей з відхиленнями у мовленнєвому розвитку.

Практичне заняття № 7 (2 години)

Вирішення практичних завдань: «Науково-методичні засади планування та надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг у логопедичній роботі з дітьми».

Питання для обговорення:

1. Охарактеризувати принципи організації логопедичної роботи.
2. Визначити методи, прийоми і засоби логопедичного впливу.
3. Окреслити форми організації логопедичної роботи.
4. Висвітлити етапи планування логопедичної роботи.

Завдання для самостійної роботи

1. Оформити таблицю характеристики «Форми організації логопедичної допомоги» (робота виконується у групах по 3 – 4 студенти).

Рекомендована література:

Основна [5], [7].

Додаткова [3], [4], [12].

Тема 8. Заняття як форма організації логопедичної роботи. Сучасні прийоми та методи корекційного впливу.

Лекційне заняття №8 (2 години)

План

1. Класифікація логопедичних занять.
2. Зміст, структура логопедичних занять.
3. Характеристика логопедичних занять за кількістю учасників.
4. Характеристика логопедичних занять за змістовим компонентом.
5. Вимоги до проведення індивідуальних логопедичних занять.
6. Вимоги до проведення фронтальних логопедичних занять.
7. Розвиток дрібної моторики у дітей із мовленнєвими порушеннями.
8. Логоритміка в системі логопедичної допомоги.

Теоретичний блок. Логопедичні заняття класифікують за формою організації (індивідуальні, підгрупові, фронтальні), метою (навчальні, корекційні, контрольні) та напрямком роботи (звуковимова, лексико-граматична будова, зв'язне мовлення). Основною формою є систематичні корекційні заняття, спрямовані на подолання мовленнєвих порушень у дітей.

1. Фронтальні заняття проводяться з усіма дітьми групи. Діти виконують роботу, однакову для всіх. Тому лексичний матеріал повинен складатися зі звуків які вивчаються і правильно вимовляються усіма дітьми. Фронтальні заняття в логопедичних групах проходять в декілька етапів. На першому закріплюється правильна вимова звука, що вивчається. Лексичний матеріал повинен бути різноманітним і насиченим, однак не повинні використовуватися дефектні та змішувані звуки. На другому йде диференціація звуків, як на слух, так и у вимові.

2. Підгрупові заняття проводяться одночасно з 3–4 (5–6) особами за розкладом, складеним учителем-логопедом. Учитель-логопед може проводити заняття, розподіляючи дітей на дві-три підгрупи.

Тривалість підгрупових занять складає:

- у групах для дітей із загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ):
а) молодшій – 10–15 хв. 2 рази на тиждень; б) середній – 15–20 хв. 2 рази на тиждень; в) старшій – 25–30 хв. 3 рази на тиждень;

- у групах для дітей із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення (ФФНМ): а) середній – 20–25 хв. 2 рази на тиждень; б) старшій – 25–30 хв. 3 рази на тиждень;

- у групах для дітей із заїканням: а) молодшій – 10–15 хв. 2 рази на тиждень; б) середній – 15–20 хв. 3 рази на тиждень; в) старшій – 20–25 хв. 3 рази на тиждень.

Підгрупи комплектуються як за рівнем мовленнєвого, так і за ступенем розумового розвитку, в залежності від завдань різних етапів навчання. Склад підгруп протягом року може змінюватись (перекомплектовуватись) в залежності від конкретних завдань, мети того чи іншого періоду навчання та індивідуальної успішності кожної дитини.

У всіх вікових групах під час фронтальних чи підгрупових занять доцільно проводити фізкультхвилинки тривалістю 1,5–2 хв.

3. Індивідуальні заняття проводяться з кожною дитиною групи. Особливо на початкових етапах роботи вчителю-логопеду бажано замінювати індивідуальні заняття живим спілкуванням з дітьми, брати участь в організації та проведенні режимних моментів, прогулянок шляхом розучування рухливих ігор з мовленнєвими завданнями, що сприяє швидшому встановленню емоційного, налагодженню довірливих стосунків з кожною дитиною зокрема. На подальших етапах навчання індивідуальні заняття проводяться згідно з метою корекційно-розвивальної роботи відповідно до логопедичного висновку та конкретних корекційних завдань для тієї чи іншої дитини.

За метою логопедичні заняття поділяються на:

1. Навчальні: вивчення нового матеріалу.

2. Закріплюючі (автоматизація): робота над звуками, мовленнєвими навичками.

3. Контрольні: перевірка засвоєних знань.

За змістом/напрямком логопедичні заняття поділяються на:

1. Формування звуковимови (постановка, автоматизація, диференціація).

2. Розвиток фонематичних процесів (слухової уваги).

3. Корекція складової структури слів.

4. Збагачення словника та розвиток зв'язного мовлення.

2. Структура класичного заняття

Кожне заняття має чіткий алгоритм (15–45 хв залежно від форми):

1. Оргмомент (1-2 хв): психологічне налаштування.

2. Підготовча частина: артикуляційна, дихальна та пальчикова гімнастики.

3. Повторення: перевірка засвоєного раніше.

4. Основна частина: вивчення нової теми, постановка або автоматизація звуку.

5. Фізкультхвилинка (1.5–2 хв): рухова активність у темі заняття.

6. Закріплення: логопедичні ігри та вправи.

7. Підсумок: оцінка успіхів дитини.

Індивідуальні логопедичні заняття спрямовані на корекцію мовленнєвих порушень, мають чітку структуру (організація, повторення, навчання, закріплення), проводяться в ігровій формі, з урахуванням індивідуальних особливостей дитини та обов'язковою документацією (мовленнєва картка, журнал обліку). Заняття базуються на принципах систематичності, доступності та позитивної мотивації.

Основні вимоги до проведення:

- Тривалість: індивідуальні заняття не повинні перевищувати 20 хвилин.

- Структура: заняття складається з чотирьох обов'язкових етапів: організаційний, повторення вивченого, навчання нового, закріплення.

- Динамічність: заняття має бути цікавим, насиченим ігровими моментами для підтримки інтересу дитини.

- Зміст:

- Підбір вправ на розвиток фонематичного слуху, звукового аналізу, артикуляції.

- Використання доступного, зрозумілого лексичного матеріалу.

- Забезпечення контролю за власною мовою дитини.

- Документація: логопед веде індивідуальну мовленнєву картку, план роботи та журнал наданих послуг.

- Взаємодія: важливим є встановлення довірливих відносин та залучення батьків до роботи, щоб вони продовжували логопедичні справи вдома.

Фронтальні логопедичні заняття спрямовані на розвиток мовлення всіх дітей групи, проводяться за чітким планом, зазвичай раз на тиждень. Основні вимоги включають єдину мету, максимальну насиченість звуковим та лексико-граматичним матеріалом, ігрові форми, наочність, розвиток вищих психічних функцій, аналіз звуків та зв'язного мовлення.

Основні вимоги до організації та проведення:

- Структурованість: наявність чіткої мети, яка пронизує всі етапи заняття.

- Часові межі: фронтальні заняття в старших групах для дітей із ЗНМ проводяться 1 раз на тиждень тривалістю близько 30 хв.

- Змістовність: максимальна насиченість матеріалом, що відповідає лексичній темі, та використання звука, що вивчається, у кожному етапі роботи.

- Корекційна спрямованість: постійна робота над звуко-складовим аналізом, синтезом та розвитком зв'язного мовлення.

- Ігрові методи: поєднання навчальних завдань з ігровими формами для утримання уваги.

- Наочність: використання дидактичних матеріалів, що відповідають етапу роботи.

- Мовленнєвий режим: заборона використання дефектних звуків, робота над увагою, пам'яттю та мисленням.

Види фронтальних занять (залежно від програми):

1. Формування лексико-граматичних засобів мови.
2. Виховання звукової культури мовлення (звуковимова, фонематичні процеси).
3. Навчання грамоти (розвиток зв'язного мовлення).

Розвиток дрібної моторики у дітей із мовленнєвими порушеннями є основою корекційної роботи, оскільки центри керування дрібними рухами рук та мовленням знаходяться поруч у мозку. Використання пальчикових ігор, малювання, ліплення, шнурівки та маніпуляцій з дрібними предметами (крупки, гудзики) стимулює мовленнєві зони, покращує чіткість мовлення, увагу, пам'ять та емоційний фон.

Ключові методи та методики розвитку дрібної моторики:

- Пальчикова гімнастика та ігри: супроводження віршами, ритмічні рухи пальцями (плескання, барабанення, «пальчики вітаються») розвивають спритність, мовленнєву активність та імітаційні здібності.

- Маніпуляція предметами: нанизування намистин, застібання гудзиків/гачечків, сортування дрібних предметів, робота з прищіпками.

- Арт-терапевтичні методи: ліплення з пластиліну/тіста, малювання (особливо пальцями або штрихування), ігри з піском, водою, конструктором, пазлами.

- Масаж пальців та кистей: використання шишок, горіхів або спеціальних м'ячиків для масажу внутрішньої та зовнішньої поверхні рук.

- Робота з природним матеріалом: сортування квасолі, перебирання круп, складання аплікацій, що розвиває чутливість пальців.

Рекомендації до занять:

1. Регулярність: заняття повинні проводитися щодня, але не викликати втоми.

2. Поступовість: починати з простіших рухів, переходячи до складніших.

3. Позитивна атмосфера: ігри мають приносити радість.

4. Комплексність: важливо залучати обидві руки.

Регулярне тренування дрібної моторики не тільки допомагає долати мовленнєві вади, але й покращує координацію рухів, підготовку руки до письма та інтелектуальні здібності дитини.

Логоритміка – одна з форм активної терапії, метою якої є подолання мовленнєвого порушення шляхом розвитку, виховання та корекції у дітей з мовленнєвою патологією рухової сфери в поєднанні зі словом і музикою і в кінцевому результаті адаптації до умов зовнішнього і внутрішнього середовища.

Мета логоритміки: корекція та профілактика наявних відхилень у розвитку дитини.

На логоритмічних заняттях реалізуються наступні завдання:

- Уточнення артикуляції – положення губ, язика, зубів, при вимові тих чи інших звуків

- Розвиток фонемного слуху (сприйняття звуків вимови)

- Розширення словникового запасу

- Розвиток слухового уваги і пам'яті

- Удосконалення загальної та дрібної моторики

- Вироблення чітких координованих рухів у взаємозв'язку з мовленням

- Розвиток мелодики-інтонаційних компонентів вимови, творчої фантазії та уяви

- Постановка правильної постави, відчуття ритму, просторової орієнтації, вміння розслаблювати м'язи тіла (релаксація)

У системі логоритмічної роботи з дітьми дошкільного віку можна виділити два напрямки: вплив на немовні і на мовленеві процеси.

В системі логоритмічної роботи можна виділити два напрямки: вплив на немовленнєві та на мовленнєві процеси. Комплексний вплив, що здійснюється на основі логоритмічних вправ, дозволяє вирішити наступні задачі: укріпити опорно-руховий та м'язовий апарат, змінити загальну реактивність організму, зруйнувати патологічні динамічні стереотипи, які є передумовою формування рухових кінестезій, просторово-часових уявлень та розвивати здатність довільно пересуватися в просторі. Опосередковано ця система роботи має велике значення для розвитку почуття темпу та ритму мовленнєвого дихання, розвитку орального праксису, укріплення мимічної мускулатури, формування фонематичної системи, розвитку темпо-ритмічних та мелодико-інтонаційних характеристик мовлення, вміння поєднувати рухи та мовлення, тобто підкорювати їх одному ритму.

Практичне заняття № 8 (2 години)

Дискусія: «Заняття як форма організації логопедичної роботи. Сучасні прийоми та методи корекційного впливу».

Питання для обговорення:

1. Охарактеризувати класифікацію логопедичних занять.
2. Висвітлити зміст та структуру логопедичних занять.
3. Дати характеристику логопедичних занять за змістовим компонентом.
4. Окреслити вимоги до проведення індивідуальних логопедичних занять.
5. Окреслити вимоги до проведення фронтальних логопедичних занять.
6. Висвітлити значення розвитку дрібної моторики у дітей із мовленнєвими порушеннями.
7. Охарактеризувати логоритміку як засіб логопедичної допомоги.

Завдання для самостійної роботи:

1. Скласти план-конспект логопедичного заняття (форма заняття, вік та діагноз на вибір) (*індивідуальна робота студента*).
2. Підібрати 3 логоритмічні вправи для дітей із мовленнєвими порушеннями (вік та діагноз на вибір) (*робота виконується у групах по 3 – 4 студенти*).

Рекомендована література:

Основна [7], [11].

Додаткова [9], [10], [14], [16].

Тема 9. Організація логопедичного обстеження.

Лекційне заняття №9 (2 години)

План

1. Принципи та методи обстеження дітей з порушенням мовлення.
2. Схема логопедичного обстеження дітей із ФФНМ.
3. Схема логопедичного обстеження дітей із ЗНМ.
4. Специфіка логопедичного обстеження дітей з різними порушеннями мовлення.
 - а) обстеження дітей з ринолалією.
 - б) обстеження дітей із дизартрією.
 - в) обстеження дітей із заїканням.

Теоретичний блок. Обстеження дітей з порушеннями мовлення базується на принципах комплексності, системності, індивідуального та діяльнісного підходу. Основні методи включають логопедичне спостереження, бесіду, ігрові завдання, аналіз мовленнєвих навичок та вивчення документації, спрямовані на оцінку звуковимови, словника, граматики, зв'язного мовлення та фонематичного слуху.

Основні принципи обстеження:

- Комплексність: врахування медичних, психологічних та педагогічних даних.
- Системність: аналіз усіх компонентів мовленнєвої системи (фонетика, лексика, граматика).
- Онтогенетичний принцип: порівняння мовлення дитини з нормою для її віку.
- Діяльнісний підхід: обстеження проводиться через гру, малювання, спілкування.
- Врахування вікових та індивідуальних особливостей: створення позитивного емоційного фону.

Методи обстеження:

1. Бесіда: основний метод для визначення рівня розуміння, зв'язного мовлення, знань про себе, інтересів, емоційного стану.
2. Спостереження: оцінка спонтанного мовлення, поведінки під час гри, спілкування з дорослими та однолітками.
3. Спеціальні ігрові завдання та вправи:
 - *Діагностика звуковимови:* вимовляння звуків, складів, слів.
 - *Фонематичний слух:* диференціація звуків, повторення складів.
 - *Словниковий запас:* назви предметів, дій, ознак.
 - *Грамматична будова:* утворення форм слів, складання речень.

– Аналіз продуктів діяльності: вивчення малюнків, робочих зошитів (для школярів). Інтерв'ю з батьками/анкетування: збір анамнезу, особливостей раннього розвитку.

– Обстеження артикуляційного апарату: перевірка рухливості язика, губ, стану піднебіння.

Обстеження зазвичай спрямоване на виявлення характеру порушення (фонетико-фонетичне, загальне недорозвинення мовлення, заїкання) для розробки ефективної корекційної програми.

Обстеження дітей із **фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення (ФФНМ)** має бути комплексним, оскільки важливо розмежувати порушення вимови від порушень сприймання.

Схема логопедичного обстеження дітей із ФФНМ:

1. Збір анамнезу та загальний огляд

- Вивчення документації: Висновки лікарів (невролога, отоларинголога – для виключення порушень слуху).

- Бесіда з батьками: Особливості раннього мовленнєвого розвитку (коли з'явився лепет, перші слова).

- Дослідження артикуляційного апарату: Будова та рухливість губ, язика, м'якого піднебіння, стан прикусу та зубів.

2. Обстеження звуковимови

Потрібно перевірити всі групи звуків (свистячі, шиплячі, сонори, африкати) у різних позиціях:

- Ізольовано.

- У складах (відкритих, закритих, зі збігом приголосних).

- У словах (на початку, в середині, в кінці).

- У реченнях та зв'язному мовленні.

3. Обстеження фонематичних процесів (Ключовий етап):

- Фонематичне сприймання: Повторення складів-опозицій (па-ба, та-да-та), розрізнення слів-паронімів (коса-коза, мишка-миска).

- Фонематичний аналіз: Виділення звуку на фоні слова, визначення першого/останнього звуку, підрахунок кількості звуків.

- Фонематичний синтез: Складання слова із названих звуків (наприклад: [к], [і], [т] -> «кіт»).

- Фонематичні уявлення: Завдання на кшталт «Відбери картинки, назви яких починаються на звук [с]».

4. Дослідження звукоскладової структури слова

- Повторення слів різної складності (багатоскладових, зі збігом приголосних): *сковорода, космонавт, акваріум*.

- Перевірка на перестановки, пропуски або додавання складів.

5. Стан лексики та граматики (орієнтовно)

Хоча при ФФНМ ці сфери можуть бути в нормі, важливо переконатися, що у дитини немає загального недорозвинення мовлення (ЗНМ).

- Співвідношення предметів та дій.

- Вміння утворювати множину, узгоджувати числівники з іменниками.

Обстеження дітей із **Загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ)** є набагато масштабнішим, ніж при ФФНМ, оскільки при цьому порушенні страждають усі компоненти мовленнєвої системи: від звуковимови до зв'язного мовлення та граматики.

Схема обстеження дітей із ЗНМ:

1. Аналіз базисних передумов мовлення
 - Анатомічна будова та моторика артикуляційного апарату: Стан язика, губ, піднебіння, прикусу; точність та переключення рухів.
 - Слухова функція: Виключення фізичних вад слуху.
 - Загальна та дрібна моторика: Координація рухів, здатність до маніпуляцій з дрібними предметами.
2. Обстеження імпресивного мовлення (Розуміння)
 - Розуміння назв предметів та дій: Покажи, де лялька, де вона спить, де їсть.
 - Виконання інструкцій: Простих (одноетапних) та складних (дво-триетапних).
 - Розуміння граматичних форм: Різниця між однією та множиною (*покажи де яблуко, а де яблука*), розуміння прийменників (*на, під, у*).
3. Обстеження експресивного мовлення (Власне говоріння)
 - Звуковимова та фонематичні процеси: Аналогічно до ФФНМ, але з акцентом на грубі порушення диференціації.
 - Звукоскладова структура слова: Здатність вимовляти слова складного складу (*міліціонер, акваріум*). Фіксуємо елізії (пропуски), персеверації (повтори) чи антиципації.
 - Активний словник: Перевірка іменників, дієслів, прикметників, антонімів та узагальнюючих понять (*овочі, меблі, транспорт*).
 - Граматична будова:
 - Словотворення (*як назвати маленький стіл?*).
 - Словозміна (*узгодження числівників з іменниками: одне яблуко, два яблука, п'ять яблук*).
 - Вживання прийменників.

4. Обстеження зв'язного мовлення

Це показник того, як дитина інтегрує всі свої знання:

- Переказ короткого тексту.
- Складання розповіді за серією сюжетних картинок.
- Опис окремого предмета чи іграшки.

Обстеження дітей із **ринолалією** (відкритою чи закритою) потребує особливої уваги до взаємозв'язку між анатомічним дефектом та мовленнєвим порушенням. Оскільки це порушення часто супроводжується специфічним тембром голосу та змінами в артикуляції, діагностика має бути комплексною.

Орієнтовна схема логопедичного обстеження осіб із ринолалією:

1. Вивчення медичного анамнезу та консультацій фахівців

- Висновки хірурга: Тип розщілини (губи, твердого чи м'якого піднебіння), дата проведення уранопластики чи хейлопластики.

- Висновок отоларинголога (ЛОР): Стан слуху (часті отити при розщілинах) та стан носоглотки (наявність аденоїдів, викривлення перетинки).

- Висновок ортодонта: Стан прикусу, наявність деформацій верхньої щелепи.

2. Обстеження анатомічної будови та моторики артикуляції

- Будова губ та піднебіння: Наявність післяопераційних рубців, їх еластичність та рухливість.

- М'яке піднебіння: Довжина піднебінної занавіски, її активність під час вимови звуку [а] (чи відбувається змикання з задньою стінкою глотки).

- Артикуляційні пози: Здатність дитини утримувати позиції для різних груп звуків, наявність супутніх рухів (наприклад, крил носа або чола під час мовлення).

3. Дослідження дихальної та голосової функції

- Тип дихання: Грудне, діафрагмальне чи змішане; тривалість видиху.

- Назальний відтінок (гіперназальність): Оцінка ступеня «гугнявості» мовлення.

- Проба Гютцмана: Дитина вимовляє звуки [і] та [у], почергово затискаючи та відкриваючи ніздрі. Якщо звук сильно змінюється або відчувається вібрація – це ознака відкритої ринолалії.

- Витік повітря через ніс: Перевірка за допомогою дзеркала (запотівання) або ватки під час вимови ротових звуків [с], [ш], [п].

4. Обстеження звуковимови та фонематичних процесів

- Аналіз звуків: Фіксація специфічних дефектів (фарингеальна або назальна вимова, заміна ротових звуків носовими).

- Фонематичний слух: Чи розрізняє дитина на слух власну дефектну вимову та нормативну.

5. Оцінка загального розвитку мовлення

- Словник та граматики: Часто через тривалу ізоляцію або труднощі спілкування у дітей з ринолалією спостерігається вторинне затримання мовленнєвого розвитку.

- Зв'язне мовлення: Оцінка зрозумілості мовлення для оточуючих (розбірливість).

Обстеження дітей із **дизартрією** вимагає особливої уваги до неврологічного підґрунтя порушення. Оскільки дизартрія – це порушення саме виконавчої ланки мовлення (через недостатню іннервацію м'язів), головний акцент ми робимо на стані артикуляційної моторики та звуковимови.

Схема логопедичного обстеження осіб із дизартрією:

1. Дослідження рухової сфери (загальна та дрібна моторика)

- Загальна моторика: Координація рухів, хода, здатність тримати рівновагу.

- Дрібна моторика: Точність рухів пальців, здатність до переключення (проби «кулак-ребро-долоня»), наявність тремору (тремтіння) рук.

2. Стан м'язового тону та артикуляційного апарату

- М'язовий тонус: Перевірка на гіпертонус (спастичність), гіпотонус (млявість) або дистонію (змінний тонус) м'язів язика, губ та щік.
- Наявність патологічних симптомів:
 - Салівація: Рясне слиновиділення.
 - Синкінезії: Супутні рухи (наприклад, піднімання плечей при спробі підняти язик).
 - Гіперкінези: Мимовільні рухи язика чи мимічних м'язів.
 - Оральні рефлекси: Перевірка, чи не збереглися у дитини ранні рефлекси (наприклад, хоботковий).
- Обсяг та якість рухів: Спроможність утримувати артикуляційну позу, швидкість переключення з однієї вправи на іншу.

3. Обстеження дихання та голосу

Через порушення іннервації м'язів гортані та діафрагми при дизартрії часто страждає просодика:

- Тип дихання: Переважно верхньогрудне, неглибоке.
- Мовленнєвий видих: Короткий, часто дитина починає говорити на вдиху.
- Характеристики голосу: Тихий, слабкий, монотонний, іноді з назальним відтінком (через парез м'якого піднебіння).

4. Обстеження звуковимови та просодики

- Звуковимова: Фіксація стійких спотворень (міжзубна вимова, бокова вимова). Характерно, що при дизартрії страждають навіть прості звуки (голосні, [п], [б], [м]).
- Звукоскладова структура: Спроможність вимовляти довгі слова без спрощень.
- Темпо-ритмічна сторона: Уповільнений темп, затухання голосу до кінця фрази, порушення логічних наголосів.

5. Обстеження фонематичних процесів та лексики

- Перевірка, чи не є порушення вимови перешкодою для правильного сприймання звуків.
- Оцінка словникового запасу (часто при важких формах дизартрії спостерігається вторинне недорозвинення мовлення).

Обстеження дітей із **заїканням** (темпо-ритмічним порушенням мовлення) є одним із найскладніших у логопедії, оскільки воно має охоплювати не лише мовлення, а й психоемоційний стан дитини та особливості її вищої нервової діяльності.

Орієнтовна схема комплексного обстеження при заїканні:

1. Вивчення анамнезу та соціального середовища

- Обставини появи заїкання: Коли саме з'явилися перші запінки (вік), чи був провокуючий фактор (переляк, хвороба, швидкий розвиток мовлення).
- Тип перебігу: Постійне заїкання, хвилеподібне (то зникає, то з'являється) чи рецидивуюче.
- Спадковість: Чи заїкається хтось із близьких родичів.

- Мовленнєве оточення: Чи немає в родині людей, які говорять занадто швидко (тахіталія) або теж заїкаються (імітація).
- 2. Обстеження загальної та мовленнєвої моторики
 - Загальна моторика: Координація рухів, відчуття ритму (здатність проплескати заданий ритм).
 - Стан дрібної моторики: Точність рухів пальців.
 - Мовленнєве дихання: Тип дихання (верхньогрудне, діафрагмальне), наявність судомного вдиху перед початком фрази, добір повітря посеред слова.
- 3. Характеристика судом та мовленнєвих запінок
 - Тип судом: Клонічні (повторення звуків/складів: *n-n-nana*), тонічні (затяжні паузи, напруження: *n-----ana*) чи змішані.
 - Локалізація судом: Дихальні, голосові (зімкнуті голосові складки), артикуляційні (губні, язикові) або поєднані.
 - Частота запінок: У яких ситуаціях посилюються (при спілкуванні з незнайомцями, при переказі, у спонтанному мовленні).
- 4. Обстеження психологічних особливостей (Логофобія)
 - Наявність супутніх рухів: Уловлювання нав'язливих рухів (кліпання очима, тупання ногою, стискання кулаків), якими дитина намагається «проштовхнути» слово.
 - Ставлення до свого дефекту: Чи усвідомлює дитина заїкання, чи соромиться його, чи уникає мовленнєвого спілкування.
 - Мовленнєва активність: Дитина багатослівна чи навпаки – мовчазна через страх заїкання.
- 5. Обстеження різних форм мовлення (Від простого до складного)
 - Співдружне мовлення: Дитина повторює фразу разом з логопедом.
 - Відбите мовлення: Повторення фрази за логопедом.
 - Автоматизовані ряди: Лічба, дні тижня, знайомі вірші.
 - Читання та переказ: (Для школярів).
 - Спонтанне мовлення: Розповідь про улюблену іграшку чи події дня.

Практичне заняття № 9 (4 години)

Вирішення практичних завдань: «Організація логопедичного обстеження».

Питання для обговорення:

1. Визначити принципи та методи обстеження дітей з порушенням мовлення.
2. Охарактеризувати основні етапи логопедичного обстеження дітей із ФФНМ.
3. Охарактеризувати основні етапи логопедичного обстеження дітей із ЗНМ.
4. Охарактеризувати специфіку логопедичного обстеження дітей з різними порушеннями мовлення.
 - а) обстеження дітей з ринолалією.

б) обстеження дітей із дизартрією.

в) обстеження дітей із заїканням.

Завдання для самостійної роботи:

1. Підібрати наочний матеріал для логопедичного обстеження дитини із ФФНМ (3 примірника з аргументуванням).

2. Підібрати наочний матеріал для обстеження дитини із заїканням (3 примірника з аргументуванням).

Рекомендована література:

Основна [5], [8], [12].

Додаткова [26], [29].

Тема 10. Робота з батьками дітей із мовленнєвими порушеннями.

Лекційне заняття №10 (2 години)

План

1. Етико-деонтологічні аспекти організації роботи з батьками дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку.

2. Форми консультативної допомоги сім'ям, де виховуються діти з мовленнєвою патологією.

3. Особливості організації роботи з батьками дітей з порушеннями мовлення.

4. Оформлення «Логопедичного куточка» для батьків дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку.

Теоретичний блок. Важливу роль у формуванні особистості дитини, зокрема у розвитку її мовлення належить сім'ї. Адже перші слова, перші речення дитина вимовляє у колі близьких людей. Не вчасне виправлення мовленнєвих вад призводить до порушень і затримки загального розвитку дитини, спричиняє труднощі в оволодінні навчальним матеріалом.

Взаємодія логопеда та батьків повинна бути комплексною, а саме складатися із колективних, індивідуальних, наочних форм.

Всі форми взаємозв'язку між логопедом та батьками спрямовані на:

1. Створення партнерських стосунків для успішності подолання мовних порушень дітей;

2. Встановлення взаємопідтримки, спільних інтересів;

3. Підвищення компетентності батьків у питаннях мовленнєвого розвитку дитини;

4. Підтримка та допомога батькам при вихованні дітей, та корекції мовленнєвого порушення;

5. Навчання батьків прийомів корекційної роботи.

Залучення батьків до спільного корекційного процесу передбачає:

- єдність вимог до дитини;
- відповідальність за виконання домашніх завдань;

- постійне введення поставлених дітям звуків у мовлення;
- активну участь у всіх заходах для батьків.

При консультації логопеда батькам надаються індивідуальні поради щодо поліпшення мовлення або розвитку пізнавальних (психічних) процесів дитини.

Оформлюються тематичні папки «Батькам майбутніх першокласників. Поради логопеда» в інформаційному осередку логопедичного кабінету, які складаються з різноманітних професійних консультацій, порад, рекомендацій з матеріалів для практичного використання вдома та під час занять з дітьми.

Анкетування батьків дозволяє уточнити стан їх зацікавленості у розвитку дитини, визначити їх потреби, з'ясувати чи задоволені вони корекційним процесом.

Однією із головних та ефективних форм взаємодії логопеда з батьками є «домашній логопедичний зошит», який повинен бути наповнений певним змістом. Такий зошит передбачає наступність батьків та логопеда, та містить в собі інформацію та завдання для активізації словника дитини та його збагачення, формування та удосконалення граматики мовлення, корекцію фонетичних та фонематичних процесів, розвиток зв'язного мовлення, артикуляції та правильного дихання дитини. Ці зошити в своєму змісті мають різні художні твори, вірші, загадки, прислів'я, приказки, казки. Вони допомагають батькам закріпити набуті дитиною мовні навички та вміння. А логопеду здійснити аналіз розвитку кожної дитини і налагодити тісний взаємозв'язок між учасниками корекційного процесу.

Батьки мають такі завдання під час корекційно-розвивальної роботи при подоланні у їх дітей мовленнєвих порушень:

- створити умови для належного мовленнєвого розвитку у дитини,
- поєднати процес формування мовлення із формуванням всіх психічних процесів за допомогою ігор та інтерактивних завдань;
- допомагати дитині виконувати завдання, які задає логопед, у ігровій формі;
- закріплювати з дитиною вже поставлені звуки, мовленнєві навички; навчити дитину уважно слухати, спостерігати, вміти чітко і виразно сформулювати свою думку та висловити її.

Логопед, в свою чергу, працює над реалізацією таких напрямів роботи при взаємодії з батьками дітей, що мають порушення мовлення:

1. Тренінги з батьками, частіше з матір'ю, тому що саме вона є емоційно близьким дитині комунікантом), спрямовані на розвиток у них рівня сенситивності (чуйність, сприйнятливості стосовно будь-яких проявів дитини).

2. Навчання батьків ігровій взаємодії з дитиною як засобу стимуляції мовленнєвого розвитку.

3. Навчання батьків проявам активної зацікавленості до ігрових дій дитини через навчання емоційно позитивним реакціям в процесі спостереження за грою, мовними коментарями, демонструють інтерес до того, що відбувається,

4. Формування вміння приєднатися до ігрових дій дитини, не позбавляючи її ініціативи;

5. Формування у батьків вміння вести діалог з дитиною у процесі гри;

6. Навчання батьків стимулювати у дитини імітації мови на вербальному і невербальному рівнях;

7. Навчання батьків використовувати свої репліки та коментарі під час гри або спільної взаємодії;

8. Створення умов для проведення корекційних заходів із розвитку мовлення в природних, реалістичних (побутових) умовах. Проведення групових ігрових занять, в яких беруть участь їх батьки:

- ігри для розвитку слухової уваги (мовленнєві та немовленнєві звуки);
- рухливі ігри без музичного супроводу;
- рухливі ігри під музичний супровід;
- ігри інсценівки на теми знайомих казок,
- ігри-потішки.

9. Навчання батьків корекційним прийомам з розвитку певних сторін мови для використання вдома в ігровій ситуації.

Рекомендації батькам роз'яснення наступних завдань:

1) основні напрямки роботи з розвитку корекції мовлення дитини раннього віку (розвиток моторики (загальної, дрібної, артикуляційної); вироблення правильного мовленнєвого дихання, розвиток слухової уваги; збагачення словникового запасу, викликання активного мовлення, розвиток фразової мови);

2) особливості проведення ігрових занять в домашніх умовах (методи, прийоми, наочний матеріал, зміст, тривалість, етапи і т.д.).

Участь батьків в корекційній роботі несе в собі вагомий внесок у мовлення дітей. Батьки дітей із дислалією, які беруть активну участь, співпрацюючи зі спеціалістами, значно покращують та пришвидшують корекційний процес подолання дислалії.

Отже, можна стверджувати, що взаємодія всіх учасників корекційнологопедичного процесу відіграє одну із головних ролей у корекції порушень звуковимови дітей. Спільна робота є досить ефективним способом корекції.

Оформлення логопедичного куточка для батьків має бути наочним, систематичним та доступним. Основна мета – зробити батьків активними помічниками у корекційному процесі.

Наповнення куточка (змінні рубрики)

- «Це цікаво»: короткі описи мовленнєвих вад (дислалія, дизартрія, ЗНМ) простими словами.
- «Вчимося граючи»: опис ігор для розвитку дрібної моторики, дихання та фонематичного слуху.
- «Домашня ігротека»: перелік коротких вправ та порад щодо стимулювання мовлення в побуті (наприклад, коментування дій під час прогулянки чи приготування їжі).
- «Поради логопеда»: Рекомендації щодо виконання артикуляційної гімнастики та автоматизації звуків удома.
- «Екран успішності»: Візуалізація досягнень дітей (зірочки, наклейки), що мотивує як малюків, так і батьків.

Візуальні та технічні вимоги:

- Естетика: Використання яскравих, але не перевантажених стендів з прозорими кишнями для оперативної заміни інформації.
- Стислість: Тексти мають бути короткими, надрукованими великим шрифтом, без складної термінології.
- Інтерактивність: Доречно розмістити QR-коди з посиланнями на відео-уроки з артикуляційної гімнастики або добірки логопедичних казок.

Практичне заняття № 10 (4 години)

Тренінг: «Робота з батьками дітей із мовленнєвими порушеннями».

Питання для обговорення:

1. Висвітлити етико-деонтологічні аспекти організації роботи з батьками дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку.
2. Окреслити форми консультативної допомоги сім'ям, де виховуються діти з мовленнєвою патологією.
3. Визначити особливості організації роботи з батьками дітей з порушеннями мовлення.
4. Визначити основи оформлення «Логопедичного куточка» для батьків дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку.

Завдання для самостійної роботи

1. Оформити інформаційну картку для батьків *(робота виконується у групах по 3 – 4 студенти)*.
2. Написати есе «Поради логопеда батькам дітей із мовленнєвими порушеннями *(індивідуальна робота студентів)*».

Рекомендована література:

Основна [7], [8].

Додаткова [2], [11], [20], [21].

Змістовий модуль III.
Методичне забезпечення логопедичного процесу

Тема 11. Структура організації науково-методичної роботи в Україні.
Лекційне заняття №11 (2 години)

План

1. Методична служба.
2. Форми методичної роботи з педагогами.
3. Класифікація форм методичної роботи.
4. Характеристика форм методичної роботи.

Теоретичний блок. Методична служба – це складова освітнього процесу, спрямована на підвищення професійної компетентності педагогів та ефективності навчання.

Основні функції та вимоги до працівників:

- Інноваційність: впровадження нових форм, методів та передових технологій.
- Аналітика: розробка пропозицій щодо вдосконалення освітнього процесу.
- Проєктування: створення авторських програм, посібників та методичних рекомендацій.
- Комунікація: співпраця з творчими групами та іншими установами.

Головне завдання: розвиток творчого потенціалу педагога та вдосконалення його методичної культури.

Класифікація форм методичної роботи

Методична робота поділяється за кількістю учасників та характером взаємодії:

Тип форми	Традиційні приклади	Нетрадиційні приклади
Колективні (масові)	Конференції, семінари, педради, педчитання, виставки.	Майстер-класи, аукціони ідей, вебінари, інтернет-форуми.
Групові	Методичні об'єднання, творчі групи, школи молодого педагога.	Тренінги, методичні мости, брейн-ринги, «круглі столи».
Індивідуальні	Самоосвіта, наставництво, консультування, атестація.	Портфоліо, творчий портрет, дистанційне навчання.

Характеристика колективних (масових) форм.

Традиційні:

- Науково-практична конференція: обмін досвідом між науковцями та практиками. Передбачає теоретичну частину та практичні секції (показ занять).

- Семінар-практикум: акцент на відпрацюванні практичних умінь та навичок під керівництвом досвідчених фахівців.
- Проблемний семінар: колективне обговорення однієї складної науково-методичної проблеми для вироблення спільної позиції.
- Педагогічна рада: орган управління закладом, що приймає стратегічні рішення щодо освітнього процесу.
- Педагогічні читання: підбиття підсумків роботи над певною методичною темою, презентація власних знахідок.
- Нетрадиційні (Інноваційні):
- Методичний фестиваль: урочисте свято професійної майстерності, що включає панораму знахідок, презентації та нагородження найкращих.
- Майстер-клас: передача авторської методики через безпосередній показ практичних дій.
- Методичний аукціон: «продаж» та «купівля» (засвоєння) творчих ідей та методичних розробок.
- Вебінар / Відеоконференція: дистанційні форми взаємодії в реальному часі за допомогою мережевих технологій.

Характеристика групових та індивідуальних форм

Групові форми:

- Методичне об'єднання (МО): об'єднує педагогів за фахом або циклом предметів для моделювання занять та вирішення поточних проблем.
- Творчі групи: тимчасові колективи (5-7 осіб), які поглиблено вивчають конкретну наукову проблему та впроваджують її в практику.
- Школа молодого педагога: підтримка спеціалістів зі стажем до 3-х років, допомога у формуванні індивідуального стилю.
- Мобільні творчі групи: динамічні об'єднання, де педагоги можуть вільно переходити з групи в групу залежно від професійного зростання.
- Ділова гра: моделювання реальних педагогічних ситуацій для відпрацювання навичок прийняття рішень.

Індивідуальні форми:

- Самоосвіта: самостійне вивчення літератури, робота над власною методичною темою.
- Наставництво: шефство досвідченого педагога над молодим колегою.
- Методичний портфель (портфоліо): систематизація власних досягнень, розробок та сертифікатів за певний період.

Практичне заняття № 11 (4 години)

Вирішення практичних завдань: «Структура організації науково-методичної роботи в Україні».

Питання для обговорення:

1. Дати характеристику організації методичної служби.
2. Визначити форми методичної роботи з педагогами.
3. Висвітлити класифікація форм методичної роботи.

4. Дати характеристику форм методичної роботи.

Завдання для самостійної роботи

1. Оформити таблицю «Характеристика форм методичної роботи» (робота виконується у групах по 3 – 4 студенти).

2. Підготувати завдання до інтерактивної гри для вчителів-логопедів на тему «Нумо звуки, відгукніться!» (робота виконується у групах по 3 – 4 студенти).

Рекомендована література:

Основна [1], [7].

Додаткова [16], [28]

Тема 12. Положення про логопедичні пункти системи освіти.

Лекційне заняття №12 (2 години)

План

1. Загальні положення.
2. Організація логопедичної роботи.
3. Учитель-логопед.
4. Приміщення, обладнання і фінансування логопедичного пункту.
5. Керівництво і контроль за логопедичною роботою.

Теоретичний блок. Логопедичні пункти створюються для надання допомоги дітям із порушеннями усної та писемної мови.

Завдання логопедичних пунктів: усунення мовленнєвих порушень, запобігання відхиленням у розвитку, пропаганда логопедичних знань.

Нормативи мережі: один пункт закріплюється за школами/дитсадками, де є не менше 20 початкових класів та підготовчих груп (у сільській місцевості – не менше 4 закладів).

Навантаження: робочий тиждень логопеда – 20 годин.

Порядок зарахування та проведення занять

1. Контингент: учні шкіл та вихованці підготовчих груп садочків. Першочергово приймаються діти, чиї вади заважають навчанню.

2. Терміни обстеження: з 1 по 30 вересня та з 1 по 30 травня.

3. Наповнюваність: одночасно на пункті навчається 25–30 дітей.

4. Форми роботи:

– Групові заняття: 4–5 осіб (основна форма). Проводяться 3 рази на тиждень по 45 хвилин.

– Індивідуальні заняття: для дітей із тяжкими вадами (дизартрія, ринолалія, алалія). Проводяться 2–3 рази на тиждень по 15–20 хвилин.

5. Випуск: здійснюється протягом року після виправлення мовлення.

Учителями-логопедами призначають осіб, які мають вищу дефектологічну освіту.

Учителі-логопеди призначаються і звільняються у порядку, встановленому для вчителів загальноосвітніх шкіл.

Учитель-логопед відповідає за організацію і проведення роботи на логопедичному пункті перед районним (міським) органом державного управління освітою.

Праця вчителів-логопедів, які працюють на логопедичних пунктах, оплачується в установленому порядку відповідно до чинного законодавства.

Учитель-логопед веде заняття з дітьми по виправленню порушень усного і писемного мовлення, сприяє подоланню зумовленої ними неуспішності з рідної мови; здійснює систематичний зв'язок із заступниками директорів шкіл з навчальної роботи і класними керівниками учнів, що відвідують логопедичний пункт, відвідує уроки у прикріплених школах, щоб виробити єдину спрямованість у роботі з учнями, які мають вади мови; складає щорічний звіт про роботу і подає його у районний (міський) орган державного управління освітою; бере участь у засіданнях методичних об'єднань учителів-логопедів; інформує педагогічні ради прикріплених шкіл про завдання, зміст, наслідки роботи логопедичного пункту; здійснює зв'язок з дошкільними закладами, школами для дітей з важкими порушеннями мови, логопедами та лікарями-спеціалістами дитячих поліклінік; веде пропаганду логопедичних знань серед батьків; періодично виступає на батьківських зборах з доповідями про завдання і специфіку логопедичної роботи щодо підвищення успішності учнів; надає батькам консультації, які занотовуються у журналі обліку консультацій.

Учитель-логопед зобов'язаний систематично підвищувати свою кваліфікацію. Логопед проходить перепідготовку та атестацію у порядку, передбаченому для вчителів-дефектологів.

Для вчителів-логопедів логопедичних пунктів діючим законодавством передбачені всі пільги і переваги, тривалість чергової відпустки і порядок пенсійного забезпечення, встановлені для вчителів спеціальних шкіл-інтернатів для дітей з вадами фізичного або розумового розвитку.

Вимоги до кабінету логопедичного пункту

- Площа: не менше 20 кв.м.

Фінансування: здійснюється органом управління освіти, у віданні якого перебуває пункт.

- Обов'язковий перелік обладнання:
 - Дзеркала: настінне (50x100 см) з освітленням, настільне та індивідуальні (9x12 см).
 - Інструментарій: логопедичні зонди та шпатель (8 комплектів).
 - Меблі: парти, шафи, столи, класна дошка.
 - Технічні засоби: диктофон (магнітофон), комп'ютер/відеообладнання, прилади для корекції мовлення (типу АІР).
 - Дидактика: наочний матеріал, настільні ігри, підручники.

Ігрове та навчальне обладнання в ЗДО

Примірний перелік обладнання структурується за віком та видами діяльності:

- Вікові категорії: ранній вік (до 3 р.) та передшкільний (3–6/7 р.).
- Напрями розвитку: руховий, художній, трудовий та мовленнєво-пізнавальний (формування звукової культури, підготовка до грамоти).

Ключові принципи формування середовища:

- Відповідність нормам: врахування наповнюваності груп (20 дітей для дошкільнят, 10-15 для малюків).
- Безпека: суворе дотримання Технічного та Санітарного регламентів. Заборона іграшок, що імітують їжу (для запобігання нещасним випадкам).
- Варіативність: заклади можуть адаптувати перелік під свої потреби (наприклад, Вальдорфська педагогіка використовує натуральні матеріали).

Керівництво і контроль за логопедичною роботою

Безпосереднє керівництво і контроль за логопедичною роботою учителів-логопедів здійснюють органи державного управління освітою, у віданні яких перебувають логопедичні пункти.

У разі наявності в районі, місті, області кількох логопедичних пунктів при дитячих садках, загальноосвітніх школах, інших закладах для дітей з вадами мови створюються методичні об'єднання учителів-логопедів.

Керівництво методичним об'єднанням учителів-логопедів покладається на одного з найдосвідченіших учителів-логопедів або методистів інституту удосконалення вчителів, яких призначає орган державного управління освітою.

Практичне заняття № 12 (4 години)

Тренінг: «Положення про логопедичні пункти системи освіти».

Питання для обговорення:

1. Дати загальні положення про логопедичні пункти системи освіти.
2. Визначити етапи організації логопедичної роботи.
3. Охарактеризувати вимоги до приміщення, обладнання і фінансування логопедичного пункту.
4. Узагальнити інформацію про керівництво і контроль за логопедичною роботою.

Завдання для самостійної роботи

1. Написати міні твір-роздм на тему «Логопедичний кабінет моєї мрії» (робота виконується у групах по 3 – 4 студенти).

Рекомендована література:

Основна [4], [10].

Додаткова [7], [13], [18].

Тема 13. Технічне забезпечення проведення логопедичного масажу.

Лекційне заняття №13 (2 години)

План

1. Загальні вимоги до проведення логопедичного масажу.
2. Класифікація логопедичних інструментів.
3. Види логопедичного масажу.
4. Технічне забезпечення зондового масажу.
5. Використання зондозамінників.
6. Логопедичні ігрові вібромасажери.

Теоретичний блок. Логопедичний масаж – це метод механічного впливу, що змінює стан м'язів, нервів та судин артикуляційного апарату. Він є незамінним при складних порушеннях: дизартрії, ринолалії, дилалії.

Основні види масажу за інструментарієм:

- Зондовий: спеціальними металевими зондами.
- Зондозамінний: підручними засобами (соски, палички, ложки).
- Мануальний: руками (у стерильних рукавичках).
- Вібральний: з використанням вібромасажерів.
- Щітковий: зубними щітками різної жорсткості.
- Контраст-термічний: вплив холодом (кріо) або теплом (термо).

Усі засоби для масажу поділяються на три групи:

1. Підручні:

– *Палець логопеда/дитини:* найчутливіший інструмент (використовувати тільки в напальчику!).

– *Чайна ложка:* доступний засіб для погладжування та розтирання язика.

– *Зубна щітка:* для стимулюючого точкового впливу.

2. Індивідуальні (пластикові):

– Яскраві масажери у вигляді тварин, квітів, фігурок. Вони дешеві, не лякають дітей, але **не підлягають стерилізації** (тільки миття), тому залишаються у дитини вдома.

3. Професійні (металеві):

– Класичні медичні зонди з нержавіючої сталі. Витримують повну стерилізацію, довговічні та максимально ефективні.

Зонди виготовляються з медичної сталі. Найвідоміші – набори Л. Волкової, Ф. Рау, Т. Новікової.

Призначення основних зондів (за Л. Волковою):

• **№1 та №2:** для постановки свистячих ([с], [з]), допомагають утримувати язик за нижніми різцями.

• **№3:** для шиплячих ([ш], [ж]), піднімає передню частину язика «чашечкою».

• **№4:** універсальний (свистячі, задньоязикові [к], [г]).

• **№5:** для задньоязикових та шиплячих.

• **№6 (кульковий):** основний інструмент для постановки звука [р] (викликання вібрації кінчика язика).

Якщо дитина боїться металу, використовують:

- **Палички-мішалки для коктейлів:** мають кульку на кінці (замінник зонда №6), яскраві, дешеві, індивідуальні.
- **Силіконові ложки:** для поздовжніх рухів по язичку.
- **«Ріжки»:** пластикові зубочистки з кулькою або "виделкою" для обколювання.
- **Мануальний масаж:** проводиться через стерильну марлю. Для усунення блювотного рефлексу та страху використовують «смачні» та «духмяні» рукавички (оброблені харчовими ароматизаторами зі смаком полуниці, м'яти тощо).

Логопедичні ігрові вібромасажери. Вібрація високої частоти допомагає «розбудити» м'язи або, навпаки, зняти спазм.

- **Z-Vibe (ARK):** професійний електромасажер-ручка зі змінними насадками (понад 35 видів). Дозволяє точно дозувати стимуляцію губ, язика та щік.
- **REK:** спеціалізований вібромасажер для корекції ротацізму (звука [p]). Має м'яку, заспокійливу вібрацію.
- **Five Vibe:** надівається на вказівний палець, що дозволяє логопеду поєднувати мануальний контроль з вібрацією.

Щітковий масаж: використання дитячих зубних щіток з «диском безпеки» (обмежувачем). Ефективний після операцій (хейлопластика) та для розвитку кінестетичного контролю.

Масажер-очищувач «Свіжість»: скребок для зняття нальоту та покращення чутливості смакових рецепторів.

Контраст-термія:

- *Кріо-масаж:* «Льодяні палички» з гелем. Знімають набряклість, стимулюють змикання губ.
- *Термо-масаж:* Мішечки з вишневими кісточками. Нагріваються і довго тримають тепло, розслабляючи спастичні м'язи (особливо при ДЦП).

Методичні рекомендації виконання логопедичного масажу:

1. **Періодичність:** 2-3 рази на тиждень циклами по 10-15 процедур.
2. **Тривалість:** від 5 до 20 хвилин (залежно від віку).
3. **При гіпотонусі (слабкості):** рухи швидкі, енергійні, ритмічні (стимуляція).
4. **При гіпертонусі (спастичі):** рухи повільні, плавні, погладжувальні (релаксація).

Результат: нормалізація тону, зменшення слинотечі (гіперсаливації), підготовка бази для правильної звуковимови.

Практичне заняття № 13 (4 години)

Вирішення практичних завдань: «Технічне забезпечення проведення логопедичного масажу».

Питання для обговорення:

1. Охарактеризувати загальні вимоги до проведення логопедичного

масажу.

2. Висвітлити класифікацію логопедичних інструментів.
3. Визначити види логопедичного масажу.
4. Висвітлити необхідне технічне забезпечення зондового масажу.
5. Окреслити можливості використання зондозамінників.
6. Окреслити можливості використання логопедичних ігрових вібромасажерів.

Завдання для самостійної роботи

1. Скласти таблицю «Інструменти логопедичного масажу» (*робота виконується у групах по 3 – 4 студенти*).
2. Підібрати 2 вправи для зменшення гіперсалівації у дитини (*індивідуальна робота*).

Рекомендована література:

Основна [6], [7].

Додаткова [24], [27].

Тема 14. Інноваційні методики і технології корекційно-розвивальної роботи з особами з особливими освітніми потребами.

Лекційне заняття №14 (2 години)

План

1. Теоретичні основи використання наочності на логопедичних заняттях.
2. Характеристика наочності відповідно до віку.
3. Використання ляльки в логопедичному процесі.
4. Використання посібників у логопедичній роботі.
5. Логопедичне дзеркало у логопедичній роботі.
6. Інші варіанти наочності.
7. Арт-терапія в логопедії.
8. Лего-конструювання в логопедії.

Теоретичний блок. Для дітей із тяжкими порушеннями мовлення характерна недостатність усіх компонентів мовленнєвої системи та супутніх психічних функцій (уваги, пам'яті, мислення). Наочність є фундаментом корекції, оскільки вона:

- Стимулює **наочно-дійове мислення**, яке є провідним у дошкільнят.
- Компенсує слабкість слухової пам'яті зоровими образами.
- Знижує втомлюваність та підвищує інтерес до занять.

Для дітей із мовленнєвими порушеннями наочність має бути:

1. **Реалістичною:** об'ємні іграшки кращі за площинні картинки.
2. **Безпечною:** матеріали, що миються (гума, пластик), без дрібних деталей.

3. **Насиченою:** контрастні кольори допомагають зосередити увагу.

Основні типи іграшок:

- *Сюжетні:* ляльки, фігурки тварин, меблі.
- *Технічні:* машини, літаки (допомагають вивчати назви частин предметів).
- *Дидактичні:* мотрійки, пірамідки, кубики (розвиток аналізу та синтезу).

- *Музичні:* бубни, маракаси (розвиток слухової уваги та ритму).

3. Логопедична лялька «Льолик». Використання функціональної ляльки, у якої відкривається рот і видно язик, є потужним інструментом:

- **Зоровий образ:** дитина бачить правильний артикуляційний уклад.
- **Психологічний місток:** дитина сприймає ляльку як ровесника, що полегшує адаптацію та знімає страх перед логопедом.
- **Ігровий контекст:** артикуляційні вправи від імені ляльки сприймаються як гра, а не як тренування.

Спеціальне логопедичне обладнання:

1. Логопедичне дзеркало

Сучасні дзеркала (наприклад, Бріолайт) мають інноваційні функції:

- Отвори для концентрації: дитина бачить одночасно своє обличчя та артикуляцію фахівця.
- Функція запису (до 60 сек): дозволяє дитині почути власну мову з боку, що критично важливо для самоконтролю.
- Безпека: виготовлення з міцного акрилу, що не б'ється.

2. Тренажери для дихання та слуху

- «Літаюча кулька»: дерев'яний мундштук з пінопластовою кулькою для відпрацювання тривалого та цілеспрямованого видиху.
- Висперфон (Whisper Phone): пристрій у формі телефонної слухавки, який підсилює голос дитини для її власного вуха, допомагаючи розвивати фонематичний слух.
- Сумка логопеда: мобільний набір (магнітна дошка, дзеркало, діаграми) для приватних занять.

Арт-терапія в логопедії – це використання мистецтва для зняття емоційної напруги та стимуляції мовлення.

- Ізотерапія: малювання пальчиками або на склі розвиває дрібну моторику (зони мозку, суміжні з мовленнєвими).
- Пісочна терапія: автоматизація звуків під час малювання на піску знижує тривожність.
- Казкотерапія та театр: ляльковий театр допомагає подолати сором'язливість і розвивати діалогічне мовлення.

LEGO-конструювання в логопедії. LEGO – це не просто конструктор, а універсальна дидактична система:

1. Фонетика: сині цеглинки – тверді приголосні, червоні – голосні. Складання схеми слова.

2. Граматика: вивчення прийменників (*на, під, біля цеглинки*) та узгодження числівників (*одна цеглинка, дві цеглинки*).

3. Мотивація: за кожну правильну вимову звука дитина отримує деталь для майбутньої споруди.

4. Зв'язне мовлення: створення декорацій для переказу казки.

Практичне заняття № 14 (4 години)

Тренінг: «Інноваційні методики і технології корекційно-розвивальної роботи з особами з особливими освітніми потребами».

Питання для обговорення:

1. Висвітлити основи використання наочності на логопедичних заняттях.
2. Дати характеристику наочності відповідно до віку.
3. Окреслити можливості використання ляльки в логопедичному процесі.
4. Окреслити можливості використання посібників у логопедичній роботі.
5. Висвітлити значення логопедичного дзеркала у логопедичній роботі.
6. Висвітлити можливості застосування арт-терапії в логопедії.
7. Висвітлити можливості застосування леґо-конструювання в логопедії.

Завдання для самостійної роботи

1. Навести приклад 2-х логопедичних вправ із використанням інноваційних технологій (*робота виконується у групах по 3 – 4 студенти*).

Рекомендована література:

Основна [5], [8], [11].

Додаткова [19], [23].

Критерії оцінювання за всіма видами контролю

Сума балів	Критерії оцінки
Відмінно (90–100 A)	Здобувач демонструє міцні знання навчального матеріалу в обсязі, що відповідає програмі навчальної дисципліни, правильно й обґрунтовано приймає необхідні рішення в різних нестандартних ситуаціях; реалізує теоретичні положення навчальної дисципліни. При виконанні практичних завдань проявляє вміння самостійно вирішувати поставлені завдання, активно включається в обговорення, відстоює власну точку зору в питаннях та рішеннях, що розглядаються. Оцінка нижче 100 балів обґрунтовується недостатнім розкриттям теоретичних питань навчальної дисципліни, або тим, що студент проявляє невпевненість в тлумаченні теоретичних положень чи складних практичних завдань.
Добре (82–89 B)	Здобувач демонструє знання, володіння матеріалом в обсязі, що відповідає програмі навчальної дисципліни, робить на їхній основі аналіз можливих ситуацій та вміє застосовувати теоретичні положення при вирішенні практичних задач у сфері спеціальної освіти, але допускається несуттєвих помилок. При виконанні практичних завдань, здобувач самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких є незначною.
Добре (74–81 C)	Здобувач на достатньому рівні володіє навчальним матеріалом, знає основні теоретичні положення, що відповідають програмі навчальної дисципліни, аналізує можливі практичні ситуації та вирішує їх, але допускається помилок які усуває за підтримки з боку викладача або однокурсників. Володіє основними засадами організації логопедичного процесу з дітьми та дорослими, дає правильні відповіді щодо організації логопедично-корекційного впливу. Помилки у відповідях не є системними, впевнено працює за алгоритмом.
Задовільно (64–73 D)	Здобувач розуміє основні положення навчальної дисципліни, котрі є визначальними і орієнтується у напрямі вирішення практичних завдань. Здобувач розуміє практичні завдання, має пропозиції щодо напрямку їх вирішення. Самостійно вирішує завдання за зразком, допускає значну кількість неточностей, помилок, котрі усуває під керівництвом викладача, підтримки з боку однокурсників. Розуміє основні засади організації логопедичного процесу з дітьми та дорослими, дає частково правильні відповіді щодо логопедично-корекційного впливу.
Задовільно (60–63 E)	Здобувач поверхнево опанував навчальний зміст, передбачений програмою навчальної дисципліни, володіє основними положеннями на мінімально допустимому рівні. Знання щодо організації логопедичного процесу з дітьми та дорослими фрагментарні. Виконання практичних завдань формалізоване: є відповідність алгоритму, виконує практичні завдання за підтримки з боку викладача зі значними труднощами; демонструє нестійкі навички міжособистісної взаємодії. Відсутнє глибоке розуміння та вміння використовувати набуті знання у практичній діяльності.
Незадовільно (35–59 FX)	Здобувач має фрагментарні знання, опанувавши менше половини обсягу навчального змісту, передбаченого програмою навчальної дисципліни. Відсутнє цілісне усвідомлення навчального матеріалу. Здобувач працює пасивно, практичні завдання виконує переважно з помилками, виправляє помилки лише при виконанні нескладних практичних завдань. Здобувач допускається до повторного складання підсумкового контролю.

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Оцінювання: індивідуальне опитування, колективна співбесіда, перевірка виконання практичних завдань, презентація результатів індивідуальної та самостійної роботи, залік, екзамен.

Демонстрування результатів навчання: усні доповіді, робота в команді, в парах та індивідуально; презентація результатів самостійної роботи; презентації результатів виконаних завдань та досліджень; індивідуально-дослідне завдання з використанням/без використання ШІ.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Бабич Н. М., Вовк О.В. (2023) Інтерактивні форми роботи закладу дошкільної освіти з родинами, які виховують дітей із порушеннями мовлення *Norwegian Journal of development of the International Science* (101). с. 29-34. ISSN 3453-9875
2. Кіндрачук Н.М., Кудярська Т.Р. Сутність педагогічного гуманізму майбутнього логопеда. *International scientific conference “Research activities and achievements in pedagogy and psychology”*: conference proceedings (April 5-6, 2023. Czestochowa, the Republic of Poland). Riga, Latvia: “Baltija Publishing”, 2023, P. 176-180 (188 pages). <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/20375>
3. Кудярська Т.Р. Педагогічні умови підготовки майбутніх педагогів ЗДО до впровадження активних форм педагогічної взаємодії з вихованцями ЗДО в умовах інклюзивного освітнього середовища. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Вінниця, 2021. Вип. 61. С. 55–63. URL: <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2021-61-1-140>.
4. Кузенко О.Й., Кудярська Т.Р., Кравець Н.С. Актуальні аспекти психологопедагогічного супроводу мовленнєвого розвитку особистості в період дошкільного дитинства. *Modern Approaches to Ensuring Sustainable Development. Collective Monograph*. Katowice: 2023. С.362-367. <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/20376>
5. Литвиненко В.А. Корекція фонетико-фонематичного недорозвинення мовлення дітей дошкільного віку засобами артпедагогіки : навч.-метод. посібник / В. А. Литвиненко. Суми: ПП Кубраков С. Г., 2022. 144с.
6. Логопедичний масаж: конспект лекцій з дисципліни «Логопедичний масаж» для здобувачів спеціальності 016.01 «Спеціальна освіта. Логопедії» Ч.І. / укладач О.І.Чекан, Н.Ю.Юрса, І.В.Гутій. Мукачєво: МДУ, 2022. 41с. (др.арк.1.8).
7. Логопедично-реабілітаційний супровід дітей із порушеннями психофізичного розвитку: Монографія / [А.І.Кравченко, Л.В.Мороз, Л.Л.Стахова, О.В.Ласточкіна, К.О.Зелінська- Любченко, І.В.Кравченко]; за ред. А.І. Кравченка. Суми : ФОП Цьома С.П., 2021. – 288 с.
8. Логопедична робота з дітьми з психофізичними вадами: конспект лекцій для здобувачів спеціальності 016 Спеціальна освіта / укладачі Н. Лещій, О. Чекан. Мукачєво: МДУ, 2025. 64 с. (др. арк. 1.8).
9. Максименко Д.С. Як правильно вчити дитину розмовляти. Стимулювання розвитку мовлення дітей. Постановка мовлення у немовленнєвих дітей. Практична психологія. / Д. С. Максименко. – К.: Центр учбової літератури, 2022. 198 с.
10. Мартинчук, О.В. Зміст і структура професійних компетентностей майбутнього вчителя-логопеда. Педагогічна освіта: Теорія і практика.

Психологія. Педагогіка., (24). вилучено із <https://www.pedosvita.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/78>.

11. Повіренна І., Павлюк Р., Психолого-педагогічний супровід молодших школярів з порушеннями мовлення в умовах спеціального закладу освіти. Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка. Збірник наукових праць. 2023. № 40. С. 85-92.

12. Рібцун Ю. В. Психолого-педагогічна підтримка дітей із заїканням в умовах війни: навч.-метод. посіб. К. : ФОП Цибульська В. О., 2023. 132 с.

13. Kuzenko O., Kudianska T., Fedunkiv A. Professional Activity of a Teacher-Speech Therapist in an Inclusive Educational Space [Професійна діяльність учителя-логопеда в інклюзивному освітньому просторі]. Current problems of harmonization of personality development in the modern educational space : monograph. Opole : The Academy of Management and Administration in Opole, 2021. P.385–396. <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/20366>

Додаткова:

1. Бабич Н. М. (2024) Мовленнєві дисфункції у військових з наслідками ЧМТ: огляд літератури Перспективи та інновації науки, 42 (8). с. 46-58. ISSN 2786-4952

2. Бабич Н. М., Супрун Г. В. (2022) Пошук ресурсів для педагогів і родин, які виховують дітей з особливими потребами, в умовах воєнного стану Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору, 2 (90(I)). с. 8-20. ISSN 2959-1961; 2959-1953

3. Белова О. Б. Особливості розвитку мовлення у дітей з інтелектуальними порушеннями. Медична освіта. 2021. № 1. С. 5-10.

4. Губар С. Розвиток мовлення дітей з порушеннями слуху в предметно-практичній діяльності. Збірник наукових праць ЛОГОС. 2020. №6. с. 99-100.

5. Драченко В. Основні підходи психо-корекційної роботи з дитиною з розладами спектру аутизму. Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Педагогіка. Психологія». Київ, 2022. Вип. 1. С. 14-20.

6. Закон України «Про освіту» від 05 вересня 2017 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>;

7. Зелінська-Любченко К. О., Крикуненко Ю.О. Організація інклюзивної освіти в Україні. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журнал / голов. ред. А. А. Сбруєва. Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка. 2021.

8. Зелінська-Любченко К. О., Мороз Л.В. Особливості практичної підготовки студентів-логопедів Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка в медичних закладах та інклюзивно-ресурсних центрах. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць: вип. 18 / за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори. 2006, 2022. С. 74-82.

9. Зелінська-Любченко, К., Стахова, Л., Мороз, Л., та Ходенко, В.

(2025). Логопедична підтримка дітей з порушеннями мовлення в умовах науково-практичного центру. Актуальні проблеми корекційної освіти (педагогічні науки), (24), 85–100.

10. Концепція Нової української школи від 14 серпня 2017 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://base.kristti.com.ua/p=4998>;

11. Король А., Блашкова О. (2023). До питання аналізу нормативно-законодавчого підґрунтя співпраці вчителя-логопеда з батьками дітей з особливими мовленнєвими потребами. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови., 1(18), 60-74. <https://doi.org/10.33189/epsn.v1i18.178>

12. Лещій Н.П., Гуцол М.А. Корекція мовленнєвої діяльності у дітей з порушеннями мовлення на онлайн заняттях засобами гри. Інноваційна педагогіка. Одеса, 2023. Вип. 65. Том 1. С. 99-102.

13. Миронова С., Гаврилов О., Матвєєва М. Основи корекційної педагогіки: навч. посіб. Кам'янець-Подільський : К-ПНУ ім. І. Огієнка, 2020. 264 с

14. Мороз Л., Стахова Л., Зелінська-Любченко К. Сенсомоторний розвиток як предмет уваги логопеда. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2023. № 2, С. 62-77.

15. Мороз Л., Стахова Л., Кравченко А., Кравченко І., Зелінська-Любченко К. Сучасні проблеми професійної підготовки майбутніх вчителів-логопедів. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журнал / голов. ред. А.А. Сбруєва. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. № 10 (104). С.166 – 176.

16. Пінчук, Ю. В. Організаційно-правові засади роботи вчителя-логопеда на логопедичному пункті у закладі середньої освіти. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : збірник наукових праць. Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2023. Вип. 44. С. 39-45.

17. Положення про інклюзивно-ресурсний центр від 12 липня 2017 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/7892>;

18. Положення про логопедичні пункти системи освіти від 13 травня 1993 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0059-93>;

19. Рібцун Ю. В. Комунікативний компонент мовленнєвої діяльності у дітей: методика формування : навч.-метод. посіб. для роботи з дітьми із порушеннями мовлення. Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2020. 144 с.

20. Скрипник Т. В., та Мартинчук О. В., Софій Н. З., Бабич Н. М. (2023) Координація команди супроводу дітей з особливими освітніми потребами в аспекті управлінської діяльності Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови (22). с. 103-119. ISSN 2313-4011; 2708-0919

21. Стахова, Л., Зелінська-Любченко, К., Ходенко, В. (2025). Взаємодія логопеда з батьками дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку. Аста

Paedagogica Volyniensis, 3, 124–128, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2025.3.18>

22. Сушко П., Прохоренко, Л. (2024). Аналіз діяльності інклюзивно-ресурсних центрів в умовах війни. *Особлива дитина: навчання і виховання*, 114(2), 7-30. <https://doi.org/10.33189/ectu.v114i2.172>

23. Тичина К. О., Бабич Н. М., Вовк Т. (2024) Труднощі оволодіння графомоторними навичками у дітей молодшого шкільного віку з оптичною дисграфією Інноваційні підходи в освіті та реабілітації дітей з особливими освітніми потребами: збірник наукових праць. с. 172-176.

24. Чекан О. І. Логопедичний масаж: інновації, технології та особливості. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 49(2). С. 65-68.

25. Шевців З. М. Основи інклюзивної педагогіки: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 248 с.

26. Шевченко Ю. Особливості організації корекційно-розвиткової роботи у дітей з ментальними порушеннями. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. Київ, 2021. № 19. С. 47-54.

27. Vakolia, Z., Shykitka, H., Potiuk, S., Kazmirchuk, N., & Zelinska-Liubchenko, K. (2025). The impact of differentiated instruction on the academic performance of students with special educational needs. *Sapienza: International Journal of Interdisciplinary Studies*, 6(3), e25045. <https://doi.org/10.51798/sijis.v6i3.1005>

28. Vovchenko, O., Zelinska-Liubchenko, K., Platash, L., Karuk, I., & Kravets, N. (2025). The role of group interventions in building life competencies of pre-schoolers with special educational needs . *Sapienza: International Journal of Interdisciplinary Studies*, 6(1), e25011. <https://doi.org/10.51798/sijis.v6i1.962>

29. Zelinska-Liubchenko, K (Zelinska-Liubchenko, KaterynaMarieieva, T (Marieieva, TetianaUsyk, D (Usyk, DmytroKordonets, V (Kordonets, ViktoriyaSylchenko, V (Sylchenko, Viktoriya. Improving children's communication: the impact of multidisciplinary support on children with speech disorders. Jul 2024. *AMAZONIA INVESTIGA*. 13 (79), pp.155-164.

Електронні ресурси:

1. <http://www.nbuv.gov.ua> – Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського представляє електронний каталог періодичних видань.

2. <http://www.library.edu-ua.net/id/485/> – Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського НАПН України.

3. <http://vognutyi.ru/lib/> – колекція електронних книг.

4. <http://www.mon.gov.ua/> – Міністерство освіти та науки України – офіційний сайт.

5. <http://enc-dic.com/pedagogics> – педагогічний словник.

6. <http://uk.wikipedia.org/wiki> – Вікіпедія, вільна енциклопедія.

7. <http://www.npu.edu.ua> (elib@npu.edu.ua) – Електронна бібліотека НПУ імені М.П. Драгоманова.

8. <https://www.ipro.if.ua/biblioteka/> – бібліотека Івано-Франківського інституту післядипломної освіти.

9. <https://vseosvita.ua/library/> – Бібліотека методичних матеріалів для вчителів.

10. <https://www.pedrada.com.ua/> – Портал освітян України.

Підписано до друку _____.
Обсяг 0,9 друк. арк. Формат 60x88/19 Зам. № 1409/19.
Наклад 100 прим.

Надруковано у ФОП Бондаренко М.О.м. Одеса,
вул. В. Арнаутська, 60
т. +38 0482 35 79 76
info@aprel.od.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців ДК № 4684 від 13.02.2014 р.